

ĮVYKIAI, PROBLEMOS, NUOMONĖS

- BALTARUSIJA – **Petras Maksimavičius** 3
 LENKIJOS TAUTINĖS IR ETNINĖS MAŽUMOS – SVARBIAUSI TAUTINIŲ IR
 ETNINIŲ MAŽUMŲ BENDRUOMENĖMS RŪPIMI KLAUSIMAI 5

KULTŪROS BARUOSE

- „LIETUVIŠKAS VAKARAS“ SUVALKUOSE – **Jolanta Malinauskaitė-Vektorienė** 8

TIKĖJIMAS

- VIDUGIRIŲ KOPLYČIOS PAŠVENTINIMAS – **Jurgita Stankauskaitė** 11

IŠĖJĘ NEGRĮŽTI

- MANO MAMA – JULIJA GASPARAVIČIENĖ – **Irena Gasperavičiūtė** 14

ŠVIETIMAS

- „DZŪKIJOS KRAŠTO ŠVIETĖJAI“ 19
 JONAS PAJAUJIS – AGRONOMAS, VISUOMENININKAS, MOKYTOJAS –
**Gintarė Vektoriūtė, Indra Valinčiūtė, Ida Bobinaitė, mokyt.
 Onutė Vaznelienė** 20

IŠ MŪSŲ PRAEITIS

- PRIEŠ ŠIMTĄ METŲ. KĄ RAŠĖ TUOMETINĖ LIETUVIŲ SPAUDA APIE ŠVIETIMĄ MŪSŲ KRAŠTE – **Janina Macukonienė** 24

SKELBIMAI

Viršeliuose:

- Rudens peizažas (Valdo Žilionio nuotr.)
 Vidugirių koplyčios pašventinimas (Gražinos Kibyšienės nuotr.)

REDAKCIJOS ADRESAS

16-515 Puńsk,
 ul. A. Mickiewicza 23

tel. / faks. (+48) 87 5161 416
 www.e-ausra.pl
 ausra@o2.pl

LEIDŽIA

Lenkijos lietuvių draugija
 16-500 Sejny,
 ul. Wileńska 9
 tel. / faks. 87 5162 125

Vyr. redaktorė Irena Gasperavičiūtė
 Redakcijos sekretorė Alicija Krakauskienė
 Stilistė, korektorė Birutė Burdinaitė-Ołów
 Techn. redaktorė Aldona Jonušonytė

KORESPONDENTAI: Petras Maksimavičius,
 Eugenija Pakutkienė, Jurgita Stankauskaitė

Spausdino „Aušros“ leidyklos spaustuvė.

Numeris pasirašytas spaudai 2020-09-25

Rankraščiai taisomi ir trumpinami redakcijos
 nuožiūra. Redakcijos nuomonė nebūtinai
 sutampa su autorių nuomone.

Lenkijos lietuvių draugijos sąskaita

BS Sejny, ul. Powstańców Sejneńskich 1, 16-500 Sejny
 Nr. 23 93540007 0000 0000 0198 0002
 SWIFT / BIC kodas POLU PL PR

Zadanie pn. „Wydanie 24 numerów dwutygodnika „Auśra” zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Ministerstwo
 Spraw Wewnętrznych
 i Administracji

Projektą „Lenkijos lietuvių tautinio sąmonin-
 gumo ugdymas“ iš dalies remia Spaudos, radijo
 ir televizijos
 rėmimo fondas
 (gauta parama per
 projekto įgyven-
 dinimo laikotarpį
 – 6000 eurų).

SPAUDOS,
 RADIJO IR
 TELEVIZIJOS
 RĖMIMO
 FONDAS

Mieli skaitytojai!

IRENA GASPERAVIČIŪTĖ

Nenutrūkstamai jau antras mėnuo Baltarusijoje tęsiasi protestai po paskutinių prezidento rinkimų, kur akivaizdžiai buvo klastojami jų rezultatai. Europos Sąjungos valstybės pasisakė nepripažinsiančios Aleksandro Lukašenkos šalies prezidentu, o jo pagrindinė oponentė, kontrkandidatė, opozicionierė, pasitraukusi iš šalies Svetlana Cichanuskaja Europos Parlamente kalbėjo apie šalies padėtį ir žmogaus teisių pažeidimus. Dabar laukiama konkrečių Europos Sąjungos veiksmų, baltarusių tauta tikisi paramos, o Kipras sėkmingai blokuoja ES sankcijų Baltarusijai paskelbimą. Deja, tai Europą parodo prastoje šviesoje.

Beje, nematomas, vienus gąsdinantis, o kitiems juoką keliantis virusas vis nesitraukia ir, pasak žiniasklaidos, Covid-19 atvejų tiek Lenkijoje, tiek Lietuvoje nemažėja. Lenkijoje susirgusiųjų per parą skaičius jau yra viršijęs 1000, beje, pastarosiomis dienomis rodikliai ne ką atsilieka. Kol kas, nors ir pasikeitusiomis sąlygomis, vyksta įvairūs kultūriniai renginiai. Rugsėjo 17 d. Suvalkuose surengtas „Lietuviškas vakaras“, kurio metu simboliškai atidarytas lietuviškas vaikų darželis. Taigi žengtas pirmasis žingsnis lietuvių kultūros ir švietimo centro link. Šiuo metu darželį lanko 11 mažylių. Apie renginį plačiau skaitykite Jolantos Malinauskaitės-Vektorienės straipsnyje.

Lenkijos lietuvių draugija rengia pavasarį dėl pandemijos neįvykusius renginius. Taigi mokyklos ir kultūros namai šiuo metu ruošiasi Vaikų teatrų festivaliui. Kita forma, bet vyks lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos, geografijos, dailiojo žodžio konkursai. Šį kartą vaikai iš skirtingų mokyklų nesunitikinės, o bus filmuojami. Vis dėlto svarbu, kad vyktų tradiciniai renginiai.

Baltarusija

PETRAS MAKSIMAVIČIUS

Prieš trisdešimt metų visai ne savo noru kelis kartus teko būti Gardine. Lietuvai paskelbus nepriklausomybę ir Sovietų Sąjungai įvedus ekonominę blokadą sienos užsidarė. Tie, kurie tuo metu studijavome Lietuvoje, kad ją pasiektume, turėjome keliauti traukiniu per Balstogę ir Gardiną. Gerai, kad ilgai tai netruko. Lietuva apgynė nepriklausomybę, o baltarusiams sekėsi prasčiau. Žinoma, Lietuvos išsivadavimo iš okupacijos negalima lyginti su tuo, kas dabar vyksta Baltarusijoje. Tai visai kiti dalykai. Tačiau atsime nu ano meto baltarusių pastangas ištrūkti iš sovietinės erdvės ir stiprinti savo tautinę tapatybę. Tai kartais sukeldavo galvos skausmą istorikams. Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto profesoriai stebėdavosi, kai į Lietuvos sostinę atvykę Baltarusijos istorikai vienareikšmiai sakydavo, kad Vilnius tai baltarusių miestas, o Mindaugas ir kiti Lietuvos didieji kunigaikščiai – ne lietuvių, o baltarusių valdovai. Taip bandyta telkti baltarusius, tautiškai ugdyti, skatinti vartoti gimtąją kalbą, grąžinti primirštas tradicijas. Galima tikėtis, kad paskutiniai įvykiai Baltarusijoje neišvengiamai paskatins baltarusius sugrįžti prie minėtų klausimų, kadangi permainos yra neišvengiamos, o jaunoji karta vis labiau norės ieškoti savo ištakų.

Nusprendžiau parašyti apie Baltarusiją dėl kelių priežasčių. Prieš trisdešimt metų matėme Lietuvos atgimimą, todėl norėtusi, kad ir baltarusiai pajustų tikrąjį atgimimą, kurio metu išsiveržia daug teigiamos energijos ir nuveikiama nemažai prasmingų darbų. Norėčiau taip pat be jokių

biurokratinių kliūčių vėl nuvažiuoti į Gardiną – taip kaip šiandien keliauju į Druskininkus ar Lazdijus. Atgimusi Baltarusija labai reikalinga ir Lenkijoje gyvenantiems baltarusiams, kurių nemažai pažįstame ir su kuriais daug metų bendraujame per įvairius susitikimus ar festivalius. Beje, jie dažnai pabrėždavo, kad pavydi Lenkijos lietuviams gebėjimo susitelkti, kurti mokyklas lietuvių dėstomąją kalbą, ugdyti tautinį sąmoningumą. Čia yra šiek tiek tiesos, tačiau tai lėmė ne tiek lietuvių charakterio bruožai, kiek tikėjimas Lietuvos ateitimi ir istorinė atmintis. Todėl manau, kad Lenkijos baltarusiai taip pat nusipelnė turėti savo Baltarusiją.

Neseniai Baltarusijos valdžia Lenkijos baltarusių sąjungos pirmininką ir savaitraščio „Niwa“ redaktorių Eugeniusą Vapą (Eugeniusz Wappa) paskelbė nepageidajamu asmeniu Baltarusijoje bei anuliavo jam neterminuotą įvažiavimo vizą. Tai sunkiai įsivaizduojamas sprendimas baltarusių tautinės mažumos Lenkijoje atžvilgiu. Jau daug kam užkirstas kelias įvažiuoti į šalį. Tai rodo valdžios silpnumą ir kartu patvirtina, jog permainos Baltarusijoje neišvengiamos – jos anksčiau ar vėliau įvyks.

Prasidėjus protestams Minske pasinaudojau puikia proga ir įsijungiau baltarusiškus televizijos kanalus (transliuojamus iš Minsko ir iš užsienio). Įdomu buvo klausytis komentarų minėta tema. Atmetus tiek vieny, tiek kitų transliuotojų propagandinį foną į akis krenta keli specifiniai dalykai. Baltarusijos vadovo aiškinimai apie protestų priežastis ir protestuotojų apibūdinimai (išgamos, recidyvistai, samdiniai ir pan.)

Petro Maksimavičiaus nuotr.

Proginis ženkliukas Laisvės keliui

šiurpina. Pasakojimai, kad jam pasitraukus iš valdžios bus iššudyti visi dirbantieji valdžios aparate ir jėgos struktūrose, skamba dar baisiau. Tačiau kalbėjimas apie jo tėvišką meilę kiekvienam baltarusiui arba apie jo sūnus, pasiaukojamai dirbančius prezidento kanceliarijoje, atskleidžia neslepiamą diktatorišką mentalitetą. Dėl vieno A. Lukašenka teisus. Tai sako ne tik jis, bet ir nepriklausomi televizijos kanalai. Protestus po prezidento rinkimų Baltarusijoje paskatino Covid-19 pandemija, tačiau jos vaidmuo buvęs kitoks, nei galėtume iš anksto prognozuoti.

A. Lukašenka duodamas interviu rusų žurnalistams pastebėjo, kad didžiąją protestuotojų dalį sudaro iš Lenkijos, Lietuvos ir kitų Europos valstybių pandemijos metu „išguiti“ baltarusiai. Jo žodžiais sakant, užsidarius sienoms ir sulėtėjus

ekonomikai Vakarų šalys „išgrūdo“ baltarusius namo. „Tai jauni, dirbingi baltarusiai, dažnai studentai. Jie grįžo į Baltarusiją, bet jų smegenys jau buvo praplauti“, – kalbėjo Lukašenka. Be kita ko, pagąsdino rusų žurnalistus, kad jeigu „grius“ Baltarusija, tai amerikiečiai įžengs į Rusiją, kas sukėlė šypseną net vieno žinomiausių Rusijos propagandinių televizijos kanalų žurnalistams. „Ir ką tie amerikiečiai veiks Rusijoje?“ – ironiškai replikavo žurnalistas.

Lukašenkos nuomonei apie Covid-19 poveikį permainoms Baltarusijoje pritaria ir jau minėtas Lenkijos baltarusių sąjungos vadovas E. Vapa. Jo teigimu, pastaruosius kelerius metus Baltarusijos valdžia netrukdydė baltarusiams keliauti po pasaulį. Nemaža dalis jų tuo pasinaudojo, susirasdami darbą Vakarų Europos valstybėse. Valdžia norėjo laimėti

dvigubai. Išvykusieji politiškai netrukdydė šalies viduje, o papildomai dar siūsdavo sunkiai uždirbtus pinigus savo šeimoms ir taip kėlė visų piliečių pragyvenimo lygį. Viskas pasikeitė prasidėjus pandemijai. E. Vapa mano, kad pandemijos metu į Baltarusiją galėjo grįžti apie 600.000 ar net 1 mln. Baltarusijos piliečių. Žinoma, daugelis jų galbūt nesidomi politika ir anksčiau nekėlė politinių reikalavimų, tačiau kai palygina tvarką šalies viduje, žiniasklaidos kokybę ar pragyvenimo lygį Baltarusijoje ir svetur, nori permainų.

Taigi Baltarusija keisis. Net pats šalies prezidentas viešai pripažįsta, kad neturi jokių galimybių ilgai niui užblokuoti interneto, socialinių tinklų ar iš „artimo užsienio“ transliuojamų televizijos ir radijo laidų. Baltarusijoje užaugo naujoji karta, kuri jau ne tik pamatė pasaulį, bet ir naudojasi visomis globalaus pasaulio keitimosi informacija priemonėmis. Būtent dalijimasis informacija, viešumas ir lems pokyčius.

Lietuva ir Lenkija jau įvedė sankcijas Baltarusijos valdžios aukščiausiesiems pareigūnams. Europos Sąjungos institucijos kaip paprastai sprendimus priima vangiai. Ypač malonu, kad lenkų žiniasklaidoje daug kalbama apie Lietuvos lyderystę siekiant sustabdyti smurtą Baltarusijoje ir pradėti taikų dialogą. Jeigu reikalai greit pakryptų šia linkme, tai būtų didelis Lietuvos ir mūsų visų laimėjimas. Ar įvestos sankcijos dėl smurto naudojimo ir taikių protestų malšinimo turės kokios nors įtakos Baltarusijos valdžios sprendimams, sunku pasakyti. Jos ne visada duoda tokių rezultatų, kokių tikimasi. Vienas baltarusių literatas šmaikščiai patarė Vakarų Europos gyventojams, kaip galima paveikti dabartinę Baltarusijos valdžią: „Uždarykite sienas. Neleiskite baltarusiams išvažiuoti į Vakarų Europą ir po kelių mėnesių jie sukils su dviguba jėga.“ Gal čia ir yra šiek tiek tiesos.

Lenkijos tautinės ir etninės mažumos – svarbiausi tautinių ir etninių mažumų bendruomenėms rūpimi klausimai

Vyriausybės ir tautinių bei etninių mažumų bendrosios komisijos mažumų pusės 2020 m. birželio 16 d. posėdyje priimtas raštas, kuris pristatytas birželio 17-ąją Bendrosios komisijos posėdyje. Raštas pateiktas valstybės institucijoms, atsakingoms už tautines ir etnines mažumas.

Tęsinys.

Pradžia š. m. „Aušros“ 15–16 nr.

3. Informacija apie mažumas

Be įstatymų, nepaprastai svarbus veiksnys, turintis įtaką mažumų padėčiai, yra visuomenės nusiteikimas jų atžvilgiu. Nors švietimo sistemos programiniuose pagrinduose bei kultūros įstaigų veiklos programose yra temų, skirtų supažindinti su mažumomis, Lenkijos visuomenė žino apie jas bauginančiai mažai. Mažumos nuolat susiduria su pakantumo jų kultūrai ir kalbai, skirtingo mažumų žvilgsnio į istoriją supratimo stoka. Tradiciškai Lenkijoje gyvenančių mažumų istorija ir dabartis, kultūra, mažumų kalbos nuolat ignoruojamos pristatant ir kuriant muziejų ekspozicijas, įvairių lygmenų kultūriniam ugdyme arba nutyliama, kad atskiri kultūros paveldo elementai yra mažumų kultūros paveldas. Dažnai taip pat mažumų kultūros Lenkijoje laikomos „įkaitėmis“ palaikant ryšius su kaimyninėmis valstybėmis, kuriose yra tapačios kultūros erdvės. Tokia padėtis nuolat turi neigiamą įtaką supažindinimui su mažumomis vietos, šalies ir visuotiniu lygmeniu bei veda prie klaidingo tokių sąvokų kaip integracija / asimiliacija / akulturacija supratimo.

Informacijos apie Lenkijos tautines ir etnines mažumas pristatymo klausimas turėtų atsirasti visų pirma

įvairių pakopų kultūros įstaigų pastovioje ekspozicinėje ir edukacinėje pasiūloje, ypač atsižvelgiant į vietos kultūros specifiką. Informacija turėtų būti rengiama bendradarbiaujant su mažumų atstovais ir specialistais, tyrinėjančiais mažumų kultūras, pvz., vietos aukštosiose mokyklose arba vykdant regioninį ugdymą. Tai leistų išvengti įvairių informacinių patalogijų, su kuriomis šiuo metu nuolat kovojame, kaip antai stoka informacijos, kad ekspozicijose pristatomos vietinės kultūros yra mažumų kultūros. Dažniausiai informaciją apie mažumas sklaidžia (o iš tikrųjų tai su savo mažuma supažindina) mažumų organizacijos, ieškomos finansinės paramos dotacijų pavidalu įgyvendinti savo projektams, kurie paskui galbūt yra pristatomi muziejinėse įstaigose kaip atskiros laikinosios parodos ir nurodomi oficialiosiose ataskaitose kaip savos veiklos. Kitas informacijos apie mažumas pateikimo viešojoje erdvėje būdas yra šiuo metu madingų kultūrų demonstravimas nesiejant jų su bendruomenėmis, dėl ko akivaizdžiai sutrinka informacijos proporcijos (pvz., kai Lenkijos žydų istorijos muziejus ar žydų kultūros festivaliai nurodomi kaip žydų bendruomenės kultūrinio aktyvumo rėmimo formos, o apibendrinant – Lenkijos mažumų).

Informacija apie mažumas turėtų būti valstybinių ar savivaldos kultūros įstaigų nuolatinėje edukacinėje

pasiūloje. Scenarijai turėtų būti rengiami glaudžiai bendradarbiaujant su tam tikrų bendruomenių ir kultūrų atstovais, o mažumų organizacijų edukacinei ir populiari-namajai veiklai paremti gaunamos pastovios, daugiametės subvencijos. Toks sprendimas leistų parengti kadrus, nustatyti prioritetus bei kurti ir stebėti supažindinimo su Lenkijos mažumomis politiką. Tik tokia plataus masto edukacinė veikla gali užkirsti kelią mažumų diskriminavimui ir ksenofobiniams požiūriams bei sudaryti geras sąlygas mažumų bendruomenėms funkcionuoti lenkų visuomenėje.

4. Vyriausybės programa, skirta tautinėms ir etninėms mažumoms bei regioninei kalbai

Mažumų funkcionavimui visuomenėje nepaprastai svarbu yra kurti gerą atmosferą jų atžvilgiu, skatinti vietos savivaldas imtis veiksmų mažumų naudai, remti jas išlaikant tapatybę. Šiam tikslui pasiekti reikalinga plataus masto ir visapusiška veikla. Manome, kad vienas iš veiksmų turėtų būti mažumoms skirtos Vyriausybės programos parengimas. Šia tema jau diskutuota per Bendrosios komisijos posėdžius, tačiau Vyriausybės pusė ja iki šiol nesusi-domėjo.

Pagrindiniai programos tikslai turėtų būti:

– didinti vietos valdžios vienetų aktyvumą veikloje, skirtoje tautinių ir etninių mažumų kultūrinei tapatybei palaikyti bei regioninei kalbai išlaikyti ir plėtoti;

– siekti, kad tarp vietos valdžios vienetų savų užduočių atsirastų daugiau užduočių, skirtų tautinių ir etninių mažumų kultūrinei tapatybei išlaikyti bei mažumų ir regioninei kalboms propaguoti;

– gerinti tautinių ir etninių mažumų bei regioninės kalbos įvairių vietos ir regiono bendruomenėse;

– siekti, kad vietos ir regiono bendruomenės daugiau žinotų apie tautinių ir etninių mažumų istoriją, kultūrą ir teises.

Tarp užduočių, pavyzdžiui, galėtų būti tokios:

– tautinių ir etninių mažumų savivaldos grupių veikla;

– savivaldos dalinis vadovavimas tautinių ir etninių mažumų bei regioninės kalbos kultūros įstaigoms;

– savivaldos inicijuojami susitikimai ir diskusijos, skirti tautinių ir etninių mažumų istorijai, kultūrai ir teisėms;

– įgaliotinių tautinių ir etninių mažumų reikalams vietos ir regiono savivaldų lygmeniu skyrimas;

– kampanijų, skleidžiančių informaciją apie tautinių ir etninių mažumų indėlį į regiono plėtrą, rengimas;

– pakantumo tautinių ir etninių mažumų atžvilgiu skatinimas pasinaudojant visuomenine žiniasklaida.

5. Tautinių ir etninių mažumų politinis aktyvumas

Neabejotinai didžiausia demokratinės valstybės vertybė yra piliečių dalyvavimas valdant ir priimant sprendimus valstybės ir regiono klausimais. Atstovaujamojoje demokratijoje tai pasiekama renkant savo atstovus į atstovaujamosios organus, t. y. įvairių lygmenų tarybas bei parlamentą. Kad būtų atstovaujama visai visuomenei, taip pat tautinės ir etninės mažumos privalo turėti

galimybę rinkti savo atstovus į minėtus organus. Iš tikrųjų ta galimybė yra labai ribota dėl mažumų bendruomenių negausumo, teritorinio išsisklaidymo bei rinkimų sistemos taisyklių.

Ypač pastebima mažumų atstovavimo parlamente problema. Didelis pasiekimas buvo 5 % slenksčio negaliojimo tautinių ir etninių mažumų rinkimų sąrašams taisyklės įvedimas, vis dėlto tai leido turėti savo narius parlamente tik vienai mažumai – vokiečių. Kitos tokių atstovų neturi. Dėl to nukenčia valstybės mažumų politika bei tai neatitinka nuostatos, kad parlamente turi būti atstovaujama visoms visuomenės grupėms. Norime atkreipti dėmesį, kad gali atsitikti taip, jog nė vienam tautinių ir etninių mažumų atstovui neatsiras vietos tarp parlamento narių.

Dėl to manome, jog tikslinga būtų imtis teisėkūros darbo, kad panašiai kaip kitose valstybėse tautinėms ir etninėms mažumoms būtų garantuotas atstovavimas parlamente. Pavyzdys gali būti Vengrijos modelis, kuris leidžia, kad kiekvienai tautinei mažumai parlamente būtų atstovaujama. Siek tiek supaprastinant galima pasakyti, kad tai pasiekama įvedant paskirų tautinių mažumų vadinamuosius rinkimų sąrašus. Tie sąrašai dalyvauja paprastai skirstant vietas. Tačiau jei nei vienas kandidatas negauna pakankamo balsų skaičiaus, kad taptų nariu, kandidatas, gavęs daugiausia balsų, automatiškai tampa atstovu parlamente, turinčiu visas kitas nario teises, išskyrus teisę balsuoti pačiame balsavime. Aišku, kandidatai, gavę pakankamą skaičių balsų, tampa visateisiais nariais. Tokiu būdu kiekviena teisiskai pripažinta tautinė mažuma dalyvauja parlamento darbuose, komisijose ir debatuose (išskyrus patį sprendimų priėmimo procesą). Panašūs nuostatai įvesti Danijoje taip pat savivaldos rinkimų atveju. Manome, kad atėjo laikas ir Lenkijoje sukurti sistemą,

kuri mūsų bendruomenėms labiau garantuotų dalyvavimą demokratinės valstybės procesuose. Tuo pačiu tai būtų aiškus signalas visuomenei, kad valstybė tautines ir etnines mažumas laiko visavertėmis Lenkijos piliečių grupėmis, dėl ko padidėtų visuomenės pakantumas jų atžvilgiu.

6. Bendrosios komisijos veikla

Vyriausybės ir tautinių bei etninių mažumų bendroji komisija, kurios gyvavimo 15 metų sukaktį šiemet minime, tai Ministrų Tarybos Pirmininko konsultacinis-patariamasis organas. Dėl to ji atlieka ypatingą vaidmenį valstybės politikoje mažumų atžvilgiu bei mažumų ir valstybės valdžios santykiuose. Tai ypatingas organas pasaulio mastu, kadangi vienas šalia kito susėda mažumų bei Vyriausybės atstovai. Visgi yra nemažai klausimų, kurie anksčiau metais trukdė šiam organui tinkamai atlikti savo vaidmenį. Dėl to nukentėjo jo reikšmė ir veiksmų efektyvumas. Komisijos mažumų pusė daug kartų siūlė modifikuoti kai kuriuos Bendrosios komisijos veiklos elementus.

A. Mažumoms atstovaujančių Komisijos narių rinkimo būdas ir atšaukimas

Daug kontroversijų kyla dėl aiškių mažumoms atstovaujančių Bendrosios komisijos narių atšaukimo ir naujų rinkimo taisyklių stokos. Reikia didesnio šių procedūrų skaidrumo. Mat dėl čia esančių neaiškumų ir abejonių kyla konfliktų paskirose bendruomenėse, taip pat mažėja Vyriausybės ir tautinių bei etninių mažumų bendrosios komisijos patikimumas, pasitikėjimas valstybės institucija. Reikėtų skubiai parengti vidinius įstatus, kuriuose bus nustatyta paskirų mažumų bendruomenių naujų Komisijos narių rinkimo ir ligšiolinių atšaukimo procedūra.

B. Informacija apie Komisijos narių rinkimą ir atšaukimą

Norint užtikrinti normalią kiekvieno organo (juolab viešojo pobūdžio) veiklą, būtina, kad viešai ir ypač to organo nariams būtų žinoma jo sudėtis. Pasitaikydavo taip, kad viešojoje erdvėje nebuvo prieinama informacija apie aktualią Bendrosios komisijos sudėtį ir netgi Komisijos nariai nebuvo informuojami apie jos sudėties pokyčius. Pasitaikė ir tokių atvejų, kad Komisijos nariams, kuriems pradėta atšaukimo procedūra, nebuvo apie tai pranešta.

Prašome įvesti taisyklę, kad sudėtis būtų vis aktualizuojama Vidaus reikalų ir administracijos ministerijos interneto tinklalapio rubrikoje, skirtoje Vyriausybės ir tautinių bei etninių mažumų bendrajai komisijai. Tuo pačiu atrodo natūralu informuoti visus Vyriausybės ir tautinių bei etninių mažumų bendrosios komisijos narius apie Komisijos sudėties pokyčius per dvi savaites nuo dienos, kai Ministrų Tarybos Pirmininkas pasirašo naujo nario nominaciją. Taip pat atrodo natūralu, kad pradėjus Bendrosios komisijos nario atšaukimo procedūrą apie tai būtų pranešta tam Komisijos nariui, kuriam ta procedūra taikoma, bei Vyriausybės ir tautinių bei etninių mažumų bendrosios komisijos vienam iš pirmininkų, atstovaujančiam mažumoms.

C. Bendrosios komisijos mažumų pusės sekretoriatas

Reikėtų skubiai įkurti Bendrosios komisijos mažumų pusės sekretoriatą – pastovų biurą Varšuvoje, nepriklausomą nuo Vidaus reikalų ir administracijos ministerijos, pavaldų vienam iš Bendrosios komisijos pirmininkų, atstovaujančiam mažumoms. Mat į Bendrosios komisijos sudėtį įeina 13 tautinių ir etninių mažumų bei regioninę kalbą

vartojančios kašubų bendruomenės atstovai. Šios mažumos išsibarsčiusios po visą šalį, o joms atstovaujantys Bendrosios komisijos nariai dirba Komisijoje visuomeniškai ir gyvena įvairiose vietovėse. Nesant Bendrosios komisijos mažumų pusės sekretoriato, jų atstovams nepaprastai sunku nustatyti bendrą poziciją, planuoti bendrus veiksmus, rengti dokumentus, organizuoti susitikimus. Jo stoka žymiai apsunkina Bendrosios komisijos mažumų pusės veiklą – ji vis dažniau negali tinkamai atlikti savo vaidmens. Bendrosios komisijos mažumų pusė, galima sakyti, neturi organizacinių ir techninių priemonių. Dauguma organizacinių ir techninių pareigų tenka Komisijos mažumų pusės pirmininkui arba kitiems mažumoms atstovaujantiems jos nariams.

D. Pastovaus ekspertų užnugario Vyriausybės ir tautinių bei etninių mažumų bendrosios komisijos mažumų pusei užtikrinimas

Mažumoms atstovaujantys Bendrosios komisijos nariai, dirbdami Vyriausybės ir tautinių bei etninių mažumų bendrojoje komisijoje, turi išsakyti savo poziciją ir pateikti išvadas dėl daugelio įvairių sričių teisės aktų. Jie dirba Komisijoje visuomeniškai, taip pat neturi organizacinio ir ekspertų užnugario. Dėl akivaizdžių priežasčių jie nėra visų sričių, kuriose turi išsakyti savo poziciją, specialistai. Siekiant atitinkamų veiklos standartų nepaprastai svarbu yra užtikrinti mažumoms atstovaujantiems Vyriausybės ir tautinių bei etninių mažumų bendrosios komisijos nariams ekspertų užnugarį. Jo neturint neįmanoma efektyviai atlikti Bendrosios komisijos nario funkcijų. Tinkamiausias sprendimas, atrodo, būtų ekspertų komandos prie Vyriausybės ir tautinių bei etninių mažumų bendrosios komisijos mažumų pusės sekretoriato subūrimas.

E. Vyriausybės ir tautinių bei etninių mažumų bendrosios komisijos išvadų priėmimo tvarkos pakeitimas

Bendroji komisija priima daug išvadų dėl įvairių teisės aktų, susijusių su tautinėmis ir etninėmis mažumomis. Ankstesniais metais Vyriausybės pusė beveik visas išvadas dėl teisės aktų pateikdavo priimti Bendrosios komisijos nariams raštu, ne per posėdį. Taip dažnai darydavo net ir tada, kai tuo tarpu vykdavo Bendrosios komisijos posėdis. Dėl to neretai Bendrosios komisijos išvados būdavo laikomos tik formalumu ir negalima buvo paskirų teisės aktų plačiau aptarti jos posėdžiuose. Geriau, atrodo, būtų vadovautis taisykle, kad išvados dėl teisės aktų pateikiamos Komisijos posėdžiuose, o raštu – tarp posėdžių ir vien tada, kai reikia jas pateikti per trumpesnį laiko tarpą, dėl ko negalima iškelti tam tikro klausimo Komisijos posėdyje.

F. Vyriausybės pusės atstovų dalyvavimo Vyriausybės ir tautinių bei etninių mažumų bendrosios komisijos posėdžiuose užtikrinimas

Ankstesniais metais viena iš Komisijos darbo problemų buvo Vyriausybės pusei atstovaujančių narių gana ribotas dalyvavimas posėdžiuose. Kai kurie Komisijos nariai dalyvavo labai retai. Ne kartą nebūdavo net pavaduojančių daugelio žinybų ir institucijų atstovų (o tų žinybų ir institucijų atstovai pagal įstatymą yra Komisijos nariai). Taip pat pasitaikydavo, kad paskiri Vyriausybės institucijų atstovai dalyvaudavo tik su jų žinybos problematika susijusioje Komisijos posėdžio dalyje. Tokia padėtis neigia pačią Vyriausybės ir tautinių bei etninių mažumų bendrosios komisijos idėją.

(Bus daugiau)

„Lietuviškas vakaras“ Suvalkuose

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

JOLANTA MALINAUSKAITĖ-VEKTORIENĖ

Sukakus 610-osioms Žalgirio mūšio pergalės metinėms, praėjus 300 metų nuo Suvalkų miesto įkūrimo bei 100 metų nuo Suvalkų sutarties pasirašymo, sulaukus Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo 30-mečio, Suvalkuose atidaromas lietuviškas darželis. Būtent šiais žodžiais pradėtas „Lietuviškas vakaras“, kuris pamažu tampa tradiciniu – rugsėjo 17 d. „Loft 1989“ viešbutyje toks vakaras buvo surengtas jau trečią kartą. Šįkart jis buvęs ypatingas tuo, kad jo metu simboliškai atidarėme lietuvišką vaikų darželį.

Apie lietuvių švietimą Suvalkuose kalbama jau nuo seniai. Ne viename LLD ar LLB suvažiavime ši tema buvo nagrinėjama. Didelį vaidmenį puoselėjant lietuviškumą šiame mieste atliko ir atlieka „Vienybės“ klubas ir LLD Suvalkų skyrius.

2017 m. rudenį pradėtos pirmosios kalbos apie lietuvių kultūros ir švietimo centro kūrimą Suvalkuose. Tuomet kartu su Alicija Kraužlyte ir Arnoldu Vazneliu pavyko suburti vadinamosios vidurinėsios kartos lietuvaičius, gyvenančius Suvalkų mieste ir apylinkėse, kultūrinei veiklai – šokti, dainuoti, vaidinti. Kadangi dėl darbo vietų pasiūlos mieste gyvenančių ir šeimas kuriančių tautiečių gretos auga – pradėta kalbėti apie lietuvišką darželį. Pradžioje mažesniai rate – su tėvais, bendraminčiais, vėliau ir LLB forume. Greitu laiku aktyviai prisijungė kitos mūsų krašto lietuvių organizacijos, palaikydamos mintį ir idėją. Šiam projektui pritarė ir tuometinis LR konsulato Seinuose vadovas Vaclav Stankevič

Suvalkų darželinukai su mokytojomis ir mamomis

su savo komanda – Petru Maksimavičiumi ir Jolanta Bagdonavičiene. Prasidėjo ilga kelionė – nuo Suvalkų iki Vilniaus, nuo tėvų iki valdžios atstovų, nuo patalpų iki patalpų. Sunku turbūt suskaičiuoti, kiek vyko susitikimų, pokalbių, diskusijų, kiek raštų Varšuvos ar Vilniaus link išsiųsta, kiek patalpų galimai veiklai apžiūrėta, kiek delegacijų priimta ir su jomis spręsti šie klausimai. Svarbiausia – nepritrūko ryžto ir ištvermės, nors buvę ir sunkių akimirų, ir, atrodo, beviltiškų situacijų. Visą laiką mus palaikė patys ištvermingiausi tėvai, aktyvūs bendruomenės žmonės ir visų pirma – Lietuvos Respublikos Vyriausybė su ministru pirmininku Sauliumi Skverneliu. LR švietimo, mokslo ir sporto ministerija dalyvavo visuose mūsų sprendimuose, palaikė ne tik dvasiškai, bet visų pirma – finansiškai. Mat darželis, kuriuo šiandien galime džiaugtis – gyvuoja

dėl Lietuvos ir jos žmonių paramos. Ačiū, Lietuva, kad prieš daugiau nei penkiolika metų palaikė Seinus, kurie šiandien gali didžiuotis sąmoninga jaunų lietuvių karta. Ačiū, kad šiandien Suvalkų lietuviai nepalikti, jiems suteikta nekasdienė galimybė – turėti lietuvišką darželį Suvalkuose, auginti ir auklėti vaikus lietuviškoje aplinkoje. Ir nors lietuviai gyvena čia nuo senovės, nors lietuvių kalbos mokyta įvairiais laikotarpiais, bet tautinė švietimo įstaiga – tik pirma. Puikiai žinome, kad užauginti vaiką lietuviu be švietimo gimtąja kalba – labai sudėtinga. Šansas Suvalkų lietuviams ir galimybė – neeiliniai. Nuodėmė nepasinaudoti, nors gaila, kad nuomonių būna visokių.

Karantinas šiek tiek pristabdė darželio atidarymą – teko sulaukti 2020 m. rugsėjo 1 d. Tikime, kad oficialiai darželį dar atidarysime – užkabinsime lentą, sukviessime

valdžios atstovus. Šiuo metu situacija dėl Covid-19 nelabai leidžia mums to padaryti, tad „Lietuviško vakaro“ metu bent jau simboliškai, savam rate, atidarėme Suvalkų lietuvių vaikų darželį. Dar kartą ačiū visiems, išsvermingai siekusiems bendro mūsų tikslo: Vysk. Antano Baranausko fondui (darželio steigėjui) – tarybos pirmininkei Jolanta Jonušonytei, valdybos pirmininkei Danutei Valukonytei, „Lietuvių namų“ direktorei Onutei Nevulienėi, LLD valdybai ir pirmininkui Algirdui Vaicekauskui, mano vadovaujamai LLB valdybai – Irenai Gasperavičiūtei, Onutei Virbylienei, Anastazijai Sidarienei, Petruui Maksimavičiui, Jonui Vydrai, Aidžiui Staskevičiui. Dėkui mano bendražygiams Alicijai Kraužlytei ir Arnoldui Vazneliui, kurie nuo pat pradžių aktyviai įsijungė į visą veiklą, subūrė ir dvejus metus visuomeniškai vadovavo ansambliams, tarp kitko, vaikučių (turėjome vilties, kad būsimų mūsų darželinukų). Stengėmės daryti viską, kaip mokėjome ir kaip sugebėjome. Ačiū

Suvalkų ansamblis „Ančia“

Lietuvos Respublikos Vyriausybei: premjerui Sauliui Skverneliui, Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai, Užsienio reikalų ministerijai, LR

ambasadaai Lenkijoje, LR konsulato Seinuose vadovams Vaclavui Stankevičiui, Izoldai Bričkovskienei ir Remigijui Motuzui. Dėkoju patiems išsvermingiausiems tėveliams, kurie neišsigando, kuriems pakeliui, kuriems svarbu, kurie nori auklėti vaikus lietuviška dvasia – mūsų darželis skuba jiems padėti. Padėkoti reikėtų ir Suvalkų miestui, kad ilgainiui nebuvo jokių problemų, galop skirta mums miesto dotacija.

Suvalkų vaikų darželis gali pasidžiaugti ir parama iš išorės. Mūsų kraštiečių Gediminas Žilinskas, šiuo metu gyvenantis Niujorke, darželio veiklai padovanojo 1000 dol. Jurbarke teatro režisierė Danutė Budrytė-Samienė su vyru Arūnu dovanų atvežė tautodailininko Alvydo Balčaičio ažuolinę Vyčio skulptūrą, kuri puošia darželio erdves. Dar praeitų metų rudenį lankėsi Seimo nario Ramūno Karbauskio patarėja Vida Pranaruskaitė, žurnalistas, fotografas Vilius Rekevičius bei asociacijos „Kauno tvirtovė“ pirmininkas Robertas Juknevičius, kurie būsimiems

Suvalkiečiai muzikantai

Lietuviškų mokyklų ir kultūros įstaigų direktoriai sveikina Suvalkų lietuvių vaikų darželio direktorę Jolantą Malinauskaitę-Vektorienę

darželinukams atvežė 6 komplektus aukštaitiškų tautinių kostiumų. Punsko LKN vaikų teatro „Kregždutė“ artistė Darija Adamčikaitė nepagailėjo atiduoti savo minkštos kėdės ir klavišinio instrumento. Toks palaikymas – labai svarbus. Ačiū ir rėmėjams, ir šventėje dalyvavusiems svečiams už dovanas ir linkėjimus.

Grįžkime prie „Lietuviško vakaro“ – mat dėl jo rugsėjo 17-osios vakarą susirinkome. Šiomet dėl Covid-19 (kaip ir daugelyje mūsų krašto renginių) turėjome paisyti tam tikrų apribojimų. Atleiskite, žiūrovai, kad jūsų visų negalėjome pakviesti, kad reikėjo pildyti deklaraciją, dezinfekuoti rankas ar dėvėti kaukę – šitokie reikalavimai ir įstatymai, prie kurių ir mes turėjome prisitaikyti. Dėl pandemijos negalėjome, galima sakyti, visą pavasarį repetuoti, tad mūsų renginukas atrodė šiek tiek kuklesnis nei kasmet.

Vakarą pradėjome Suvalkų darželinukų ir dirbančios komandos pasveikinimu. Vaikučiams įteiktos kuklios dovanėlės, o visiems darbuotojams palinkėta sėkmės. Suvalkų lietuvių vaikų darželyje auklėtojomis dirba Aneta Kulčickaitė ir Darija Vyšniauskienė, auklytė – Aneta Aleksaitė,

budinčioji – Zita Galinskienė, buhalterė – Evelina Krajauskaitė, papildomus užsiėmimus veda Irena Lila, Alicija Krauzlytė, Arnoldas Vaznelis, Jolanta Malinauskaitė-Vektorienė. Kiek tik bus įmanoma – gerinsime ugdymo bazę, ieškosime naujų užimtumo formų, augsime kartu su mūsų auklėtiniais. Tėvelių tarybos pirmininku išrinktas Alius Kliučinskas, jam talkina Daiva Krakauskaitė ir Algis Žilinskas. Jie irgi negailėjo gražių padėkos žodžių, apipintų trispalvėmis gėlių puokštėmis, visai darželio kūrimo komandai. Sveikinu visus – ir vaikučius, ir jų tėvelius, ir puikią bendražygių komandą. Darželio ateitis – visų mūsų rankose.

Tradiciskai į „Lietuvišką vakarą“ pasikvietėme svečių iš Punsko ir Seinų. Scenoje pasirodė šiemet 20-ąjį gyvavimo jubiliejų švenčianti Punsko Kovo 11-osios lietuvių licėjaus šokių grupė „Šalčia“ (vad. Asta Pečiulienė) ir Seinų lietuvių „Žiburio“ mokyklos jaunieji dainininkai (vad. Juozas Pileckas). Sūduvių meninė programos dalis buvo skirta didžiųjų metinių paminėjimui – Žalgirio mūšio 610, Suvalkų

miesto įkūrimo 300, Suvalkų sutarties pasirašymo 100 ir Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo 30. Skambėjo mūsų kraštiečių Sigito Birgelio, Jono Stoskeliūno, Algio Uzdidilos, Prano Sovulio eilės, kurias skaitė Birutė Gudaitienė, Alicija Krauzlytė, Aneta Aleksaitė. Scenoje pasirodė ansamblis „Ančia“ (vad. Vytautas Batvinskas), vokalinis ansamblis (vad. Arnoldas Vaznelis) bei šokėjos (vad. Alicija Krauzlytė). Buvo

pristatyti vaizdo klipas šokiui „Sesė sodą sodino“ (filmavo ir montavo Lukas Berneckas) bei „Vienybės šokis“ – PLB ir SEM mokyklos bendras projektas, kuris sujungė 19 šokių grupių iš įvairių pasaulio kraštų. Jame dalyvavo ir įvairių kartų Suvalkų lietuviai. Ačiū visiems ansamblečiams, visiems vadovams už norą veikti, naujų formų ieškojimą, kūrybą, palaikymą. Ypatingai dėkui Alicijai ir Arnoldui, kurie visuomet šalia.

Paprasto, bet šilto ir jaukaus vakaro finale pasveikinome „Šalčia“ su 20-uoju gimtadieniu. Sulaukėme daugybės gražių linkėjimų ir žodžių. Ačiū visiems, kas tą vakarą buvo kartu, ir ypač LR užsienio reikalų ministerijai, parėmusiai mūsų renginį, bei LLD, pateikusiai Ministerijai projekto paraišką.

O mes toliau dirbsime, toliau stengsimės, toliau svajosime... dabar apie lietuvišką mokyklėlę Suvalkuose.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
UŽSIENIO REIKALŲ
MINISTERIJA

GLOBALI LIETUVA

Vidugirių koplyčios pašventinimas

JURGITA STANKAUSKAITĖ

Rugsėjo 13 dieną Vidugirių kaimo ir Punsko parapijos istorijos knygą įsirašė didžiosiomis raidėmis. Tą dieną Elko vyskupas Ježis Mazuras (Jerzy Mazur) iškilmingai pašventino Vidugirių koplyčią.

Vidugirių koplyčia, vietos gyventojų paprastai vadinama bažnyčia, per kelis dešimtmečius susidurdavo su tiek keistomis ir liūdnomis, tiek pačiomis gražiausiomis, lyg paties Dievo atsiųstomis akimirkomis. Šia proga kviečiu visus prisiminti jų nuotrupas. Svarbiausios datos buvo paminėtos koplyčios konsekracijos dieną.

Kadaise vadinamosios pagalbinės bažnytelės pastatymo planai gimė Punsko parapijos klebonui Ignui Dzermeikai, kuris dėjo visas pastangas, kad Vidugirių ir aplinkinių kaimų žmonėms lengviau ir

greičiau būtų pasiekiami krikščionių maldos namai. Jo sumanymui pritarė Lomžos vyskupas Mikalojus

Sasinovskis (Mikołaj Sasinowski), o po to ir naujas vyskupas Julius Pecas (Juliusz Paetz). Finansinę paramą suteikė lietuvių kilmės mecenatai iš Čikagos – Marytė ir Antanas Rudžiai. Koplyčios projektą Balso togėje paruošė K. L. Vasilevskis (K. L. Wasilewski), S. Gavrychovskis (S. Gawrychowski), A. Ivanickis (A. Iwanicki) ir L. Malinovskis (L. Malinowski). 1984 m. buvo gautas popiežiaus palaiminimas (įamžintas Vidugirių koplyčios sienoje atidarymo metu). Pirmieji statybos darbai Pečiulių sklype ant kalnelio prasidėjo 1985 m. spalio 12 d. Jiems vadovavo klebonas I. Dzermeika ir vikaras Adomas Grodzkis (Adam Grodzki). Po 1987 m. koplyčiai suteiktas palaimintojo Jurgio Matulaičio vardas (anksčiau ji buvo vadinama šv. Kazimiero vardu).

Altoriaus konsekracija

Jurgitos Stankauskaitės nuotr.

Smilkalų deginimas

Grazinos Kibysienės nuotr.

Jurgitos Stankauskaitės nuotr.

Vyskupas priima iš mokinių aukos liturgijai skirtus daiktus

1989 m. įvyko iškilminga koplyčios pašventinimo šventė. Plytų sienos buvo tik dalinai pridengtos tautiniais rankšluosčiais, nukabintos šventųjų paveikslais, pagražintos žaliuojančiais berželiais. Žmonės be galo džiaugėsi netrukus galėsiantys eiti melstis visai arti savo namų, nors iškilmių dieną koplyčia nei stogo neturėjo.

1992 m. vasarą statyba sustojo. Koplyčios durys užrakintos ir užblokuotos metalinėmis sijomis. Parapijiečių ir kunigijos nesusipratimas pasiekė patį popiežių Joną Paulių II. Šis nusprendė asmeniškai išspręsti Lenkijos lietuvių krašte kilusią problemą. Galiausiai Vidugirių koplyčia buvo atidaryta 1993 m. rugsėjo 7 d. Iš metalinių sijų kaimo gyventojai padirbo kryžių, kuris daugelį metų stovėjo prie šventyklos lyg koks sargas, primenantis liūdnoką praeitį. Koplyčioje nebuvo net suolų tikintiesiems atsisėsti šv. Mišių metu.

pritarė tokiam žmonių prašymui. Be veikiausių Vidugirių ir aplinkinių kaimų gyventojų pastangų, didžiausią ir sunkiausią koplyčios baigiamųjų darbų žingsnį žengė vikaras kun. Marius Talutis. Finansiskai rėmė visi, kas galėjo ir norėjo. Tai buvo ne tik savo krašto, bet ir tolimose šalyse gyvenančių lietuvių piniginės (ir ne tik) aukos. Per aštuonias dienas baigiamųjų darbų savanoriai sukėlė medinį balkono turėklą. Po kelių savaitių Petras Stoskeliūnas pradėjo kloti marmuro plokščių grindis. Netrukus šviesias grindis papuošė raudonas kilimas, kurį padovanojo Amerikos lietuvė Vida Kinčius (Kibyšienė). Vėliau sienos buvo perdažytos, metalinis sijų kryžius perneštas į koplyčios vidų, pagamintas medinis Gedimino stulpas simbolizuojantis altorius (jį atliko Jonas Stankauskas). 2016 m. susirūpinta koplyčios įgarsinimu ir išorine išvaizda.

Sumanyta suvežti iš namų, kelis nereikalingus suoliukus iš senos mokyklos, užkelti paprastas neobliuotas lentas ant paprastų plytų ir uždengti lovatiesėmis. Tik po gražių keliolikos metų pavyko gauti niekam jau nereikalingus suolus, suvežtus iš kelių bažnyčių.

2014 m. kaimo seniūnė Elena Vailionienė su Taurusiškių kaimo ūkininku Juozu Kmieliausku nutarė pas kleboną Česlovą Baganą prašyti leisti užbaigti koplyčios statybos darbus. Klebonas iš karto

2018 m. vasario 3 d. į koplyčią atkeliavo iš Vengruvo (Lenkijoje) Kruševskių (Kruszewscy) šeimos varpų liejyklos varpas. Tai buvo Juozo Kmieliausko ir jo šeimos dovana koplyčiai. Kadangi kiekvienas varpas privalo turėti vardą – aukotojai pavadino šv. Juozapo vardu. Lietuvos Nepriklausomybės 100-mečio proga varpas buvo įkeltas į koplyčios fasado nišą ir pirmą kartą suskambo 2018 m. vasario 16 d. Tų pačių metų balandį koplyčios sienas papuošė Mindaugo Pauliuko iš Jurbarko nutapytos Kryžiaus kelio stotys. Netrukus ant sienų pakabinti seni metaliniai kryžiai, koplyčios globėjo palaimintojo Jurgio Matulaičio paveikslas.

2019 m. Punsko parapijos vikaru tapo Povilas Slaminis. Jis labai greitai susipažino su bendruomenės gyvenimu, siekiais ir norais. Jau 2020 m. kartu su kaimo aktyviausiais gyventojais ir Punsko medienos meistrų įvedė nemažai pokyčių koplyčioje: išdažė zakristiją, pagamino naujus medinius baldus (stalą, spintą), atliko glaistymo ir dažymo darbus presbiterijoje, sukūrė kompozicijas Lietuvos šventiesiems ir palaimintiesiems. Galiausiai koplyčioje buvo pastatyti naujas altorius ir ambona. Kaip pats vikaras yra sakęs, visa tai nebūtų įvykę, jeigu ne didžiulis klebono palaikymas ir darbštūs kaimų žmonės. Kelerius metus trukusius darbus vainikavo visų laukta koplyčios konsekracija, į kurią suplūdo tikintieji iš kelių parapijų.

15.30 val. prasidėjusiose iškilmėse dalyvavo 15 kunigijos atstovų. Koplyčioje skambėjo pakviesto Punsko bažnyčios choro balsai ir vargonininko valdomo instrumento aidas. Atliekamų giesmių grožį pagyrė pats vyskupas. Iškilmėse negalėjo pritrūkti kaimo seniūnės E. Vailionienės kalbos. Ji trumpai supažindino visus su koplyčios praeitimi ir konsekracijos svarba jos ištikimais bendruomenei. Pirmiausia vyskupas pašventino altorių, visas keturias koplyčios sienas

Vidugirių mokyklos mokiniai papuošė šventę

ir tikinčiuosius. Atėjo laikas vyskupo pamokslui. Atkreiptas dėmesys į koplyčios stogo formą, kuri krenta į akį kiekvienam, pravažiuojančiam pro šią šventovę. Prilygino ją prie trijų palapinių, kurios minimos Mato evangelijoje. Jėzaus mokinys Petras, užkopęs į kalną, tarė Viešpačiui: „Viešpatie, gera mums čia būti! Jei nori, mes pastatysime čia tris palapines: vieną Tau, kitą Mozei, trečią Elijui.“ Iš tiesų gera būti šioje koplyčioje, kuri nepaisant visų laiko sunkumų išliko, užaugino kelias krikščionių kartas ir toliau kviečia kopti į kalną bendrai maldai su Dievu. Vyskupas kalbėjo apie pašauktųjų iš šio lietuviško kampelio kunigystei trūkumą. Šią problemą galima išspręsti tik stipraus tikėjimo šeimos. Mat visuomet toks asmuo geriausiai supras gimtojo krašto žmones ir mokės pritraukti juos prie Bažnyčios. Susirinkusioms koplyčioje šeimoms linkėta nepamesti Dievo bet kurioje gyvenimo atkarpoje, o suklydusius stengtis sugrąžinti prie Jėzaus. Naujai pašventinta vieta to labiausiai reikalauja.

Būtina paminėti, kad iškilmes gražiomis spalvomis numargino Vidugirių mokyklos mokiniai, kurie ne tik aktyviai dalyvavo šventėje, bet ir puošė gražiais lietuvių tautiniais kostiumais. Labai jaudinantis momentas buvo paties altoriaus pašventinimas: vyskupas ant altoriaus išpylė aliejų, darydamas penkis kryžiaus ženklus.

Vidugirių koplyčioje

Tuo pačiu aliejumi paženklinti keturi ant koplyčios sienų pakabinti konsekraciniai kryžiai. Vėliau šventovę pripildė ant altoriaus padėtame aukure deginamų smilkalų kvapas. Po šių apeigų altorių papuošė nauja staltiesė, didelės vaško žvakės ir žydinčių baltų gėlių pintinė. Netrukus kaimo mokyklos mokinukai į vyskupo rankas atidavė aukos liturgijai naudojamus daiktus, o paskui juos einančios kaimo gyventojos padovanojo lietuvišką šakotį ir arnotą – puošniausią liturginį rūbą, kurį dėvės Vidugirių koplyčioje šv. Mišias atnašaujantys kunigai. Kiek vėliau kaimo bendruomenės atstovai padovanojo svečiams baltų gėlių puokščių už atvykimą, prašydami iškilmių pabaigoje suteikti palaiminimą. Vyskupas ne tik suteikė palaiminimą, bet ir priminė dar vieną svarbų konsekracijos užbaigimo momentą – koplyčioje susirinkusieji turi pabučiuoti ką tik pašventintą altorių. Žmonės plūdo prie altoriaus, meldamiesi, bučiuodami ir dėkodami už sulauktą koplyčios pašventinimą.

Mano Mama – Julija Gasparavičienė

IRENA GASPERAVIČIŪTĖ

Man atrodė, kad rašant apie savo Mamą patys žodžiai tekės versme. Deja, taip nėra, jų reikia ieškoti, ir jie vis ne tie... Išlydėjus Ją lieka niekuo neužpildomas ilgesys... Gal kada nors jis atlėgs? Dabar dar labai sunku prisiliesti prie prisiminimų...

Liepos 10 dieną negrįžtamai iške-
liavo Julija Ališauskaitė-Gasparavi-
čienė. Katalikų tikėjimas sako, kad
lemiamą akimirką vėl susitiksime.
Tačiau dabar reikia įsisąmoninti, kad
jau nieko jos nepaklausi, nepasitarsi,
nepasakysi, kaip ilgies... Labai dažnai
dingteli mintis „reikia mamos pa-
klausti“, ir tuoj supranti, kad nebe...

JULIJA ALIŠAUSKAITĖ. ŠEIMA

Julija, pagal dokumentus – Julijona
(bet niekas jos taip nevadino), gimė
1941 m. sausio 8 d. Paliūnuose, Mi-
kasės (Michalinos Sutrinavičiūtės iš
Būdos) ir Vinco Ališauskų šeimoje.
Tais pačiais metais pagal Ribentropo

ir Molotovo susitarimą mūsų krašto
lietuviai buvo keliami į tuometinę
sovietų okupuotą Lietuvą. Toks li-
kimas ištiko ir Ališauskus bei jų ar-
timus gimines Sutrinavičius. Mama
tuomet buvo tik poros mėnesių kū-
dikis. Iš tremties mažai ką prisimi-
nė, tik patį grįžimą: kad tėvai parėjo
anksčiau, o ją per sieną pervedė kaž-
kokia tolima giminaitė. Ir puikiai
atsiminė tą vargą, kurį reikėjo kęsti
sugrįžus, kur keletą metų nedirbta
žemė nedavė vaisių ir Julijos mamai
reikėjo nemažai pasukti galvą, ką
į puodą įdėti.

Lietuvoje tada liko pusė giminės.
Marijampolės rajone pasiliko mamos
močiutė Marcelė Sutrinavičienė, jos
jauniausioji dukra Natalija, vyresnio-
ji Marytė ir sūnus Bronius bei ma-
mos tėtės brolis Juozas Ališauskas.
Jie visi Lietuvoje sukūrė šeimas ir
pragyveno likusį amželį. Grįžo tik
mamos dėdė Jurgis Sutrinavičius ir
Mikasė, mano močiutė, su dukra,

vyrų bei sene-
liai Ališauskai
ir jų dukra
Emilija. Parva-
žiuoti į namus
– džiaugsmas,
tačiau žemė,
ilgokai nepa-
liesta žmogaus
rankos, nebu-
vo dosni. Ne
kartą mama
prisimins, kad
keletą pirmųjų
metų po karo
tėvai vis svars-
tydavo, kaip
palengvius
gyvenimą. Grį-
žę iš Lietuvos

pėsčiomis nieko neparsivežė, tik
parsivedė vieną juodmargę karvu-
tę, kuri ir buvo pagrindinė šeimos
maitintoja. Patys ėjo dirbti pas kitus
ūkininkus, kad tik kaip nors šeimą
išmaitintų. Išliko atminty tolimes-
nio to paties kaimo gyventojų Pa-
ransevičiaus elgesys: „Imkit veršiu-
ką, užsiauginsit, o atiduosit, kai turėsit,
kai prasigyvensit.“ Anot mamos, „jie
nebuvo išvežti, todėl turėjo“. Mama
sakydavo, kad kaimynų vaikai tai ir
saldinius kartais valgydavo.

Šeimai prasigyventi kažkiek pa-
dėjo mamos močiutės Onos Raš-
kauskaitės-Ališauskienės broliai,
išvykę į Ameriką. Jie atsiųsdavo
maisto, o kartais į siuntinį įdėdavo
ir lietuviškų laikraščių. Iš vieno jų
mama išmoko eilėraščių, kuris atmin-
tyje išliko visą gyvenimą:

*Noriu miego, saldaus miego,
Negaliu užmigti,
Argi Lietuvoj – mūs šalį
Juozui reiks palikti?*

*Juozas Kremliuj susitraukęs
Dėdę Samą šmeižia,
Bet į Lietuvą važiuoti
Nieko neįleidžia.*

*Nieks negali pažiūrėti,
Ką jis tenai veikia,
Ko jis žudo milijonus,
Kam jo kraujo reikia.*

Jau lyg šeima ėmė atsigauti, tai vėl
sumanymas – suvaryti visus į kolūkį.
Ačiū Dievui, 1956 m. atėjus Gomul-
kai (Gomułka) į valdžią kolūkis žlu-
go ir žemė grąžinta savininkams. Po
keleto metų pasisekė išeiti iš skur-
do, nors apie 6–7 dešimtmetį Len-
kijoje ūkininkų gyvenimas nebuvo
lengvas. Tik vėliau, atėjus vadina-
miesiems Gereko (Gierek) laikams,
jie pasistatė mūrinius pastatus ir la-
biau mechanizavo ūkius. Tačiau tuo

Julija Gasparavičienė su anūkėle Neringute 2000 m.

Ališauskų šeima 1948 m. Pirmoje eilėje seneliai Ona ir Tamošius su anūkėle Julija. Antroje eilėje tėvai Mikasė su Alvydu ant rankų ir Vincas

metu jau ūkininkavo mamos brolis Alvydas (Jonas Ališauskas), gimęs 1948 metais.

VAIKYSTĖ PALIŪNUOSE

Mama nuo vaikystės labai mėgo skaityti knygas. Kaip pati pasakojo, būdavo, pasislėpusi nuo tėvų skaitydavo. Žinoma, tėvai būtų radę „naudingesnį“ užsiėmimą mergaitėi. Iš kur ėmėsi mamos smalsumas, sunku pasakyti, tačiau tikėtina, kad iš to, jog nuo kūdikystės jai buvo sekamos pasakos. Ališauskų namuose tuomet gyveno seneliai Tamošius ir Ona Ališauskai bei jų dukra (mano senelio sesuo) Emilija Ališauskaitė – žinoma mūsų krašto audėja, kuri vaikystėje persirgus skarlatina tapo beveik kurčia, o tokiai ir vyrą susirasti nebuvo lengva, tai ir liko senmergė. Ji ir sekdavo mamai pasakas, o mokėjo galybę, nes buvo didelė

knygų mėgėja. Gal tai ir lėmė mamos pomėgį skaityti, domėtis pasauliu ir siekti mokslo. Nors tėvai jai patarė rinktis siuvėjos profesiją, mama nesutiko – jai jau labai ne prie širdies buvęs toks amatas. Niekados mama nepamėgo rankų darbų, netraukė jos nei siuvimai, nei siuvinėjimai, nei mezgimai. Taigi ji įstojo į vidurinę mokytojų mokyklą Augustave, tačiau tais metais įkūrus lietuvišką licėjų Punske, čia pradėjo mokintis. Lengva nebuvo. Paliūnai nuo Punsko nutolę daugiau kaip 10 km – kasdien neprivaikš-

čiosi į mokyklą, taigi mama apsigyveno Ožkiniuose pas tą pačią tetą Emiliją, kuri būdama jau apie keturiasdešimties ištekėjo už Ožkinių kaime gyvenančio našlio Krakausko. (Vėliau mums apsigyvenus Punske ta pati teta skolinsis iš mūsų šeimos bibliotekos knygas ir visas lietuviškas perskaitys po kelis kartus.) Licėjaus metus mama prisimindavo labai maloniai – kai kurios klasės draugės liko tikromis draugėmis iki gyvenimo pabaigos. Artimus santykius palaikė su bendraklase Irena Nevulyte-Čėpliene. Jos vėliau, sukūrusios šeimą ir gyvendamos Punske, visą laiką bendravo, buvo ne tik bendradarbės, bet ir laisvalaikio

susitikdavo bridžo pažaisiti ar šiaip išsipasakoti širdies rūpesčių. Jų draugystę nutraukė netikėta Čėplienės mirtis 1994 m. Su bendraklase Terese Bendoriute draugystę atnaujino išėjusi į pensiją. Mat Teresė gyveno ir dirbo Torunėje ir tik išėjusi į pensiją sugrįžo gyventi arčiau tėviškės – nusipirko butą Suvalkuose. Tada jos (bendraklasės nuo vaikystės) vėl ėmė draugauti ir dažnai susitikdavo, o kai mamai jau nebuvo taip lengva vaikščioti, palaikydavo ryšį telefonu – bent kartą per savaitę susiskambindavo.

Tačiau grįžkime dar į mamos jaunystės dienas. Kaip minėjau, jai labai norėjosi mokintis ir mokslas sekėsi. Mama pasakodavo, kad licėjuje buvo griežtai draudžiama vaikščioti po vakarėlius – mokytojai kontroliuodavo, tad jaunimas daugiau sėdėdavo prie knygų. Abiturą mama išlaikė labai gerai ir nusprendė mokslą tęsti Elko mokytojų kolegijoje (SN).

Julija su teta Emilija Ališauskaitė-Krakauskienė

Žvikelių mokytojos Julija Ališauskaitė ir Danutė Šimilevičiūtė

Mama buvo pradėjusi neakivaizdiniu būdu studijuoti biologiją, tačiau nuvykusi į paskaitas neturėjo kur apsistoti, nakvodavo pas draugę bendrabutyje, miegodavo vienoje lovoje. Todėl ilgai nelaukus atsisakė studijų.

PIRMAS DARBAS – ŽVIKELIAI

Po mokslų Elke mama įsidarbino mokytoja Žvikelių mokykloje. Ten dirbo su savo dar viena klasės drauge Danute Šimilevičiūte (ji vėliau išvyko gyventi į Kanadą). Mama visada šiltai prisimins Žvikelių laikotarpį – tai turbūt patys geriausi metai gyvenime: jaunystė, pirmieji užsidirbti

pinigai, laisvės pajutimas, draugystė, meilė, vedybos...

Mama vis mėgdavo prisiminti, kad turėjo motociklą ir juo visur važinėdavo. Pradėjus dirbti ir gavus atlyginimą galėjo ir gražesnę drabužį nusipirkti. Iki šiol pasitenkindavo iš namų gauta bet kokia suknele ar paltuku – niekas nežiūrėjo grožio, svarbu – šilta. O štai pradėjus dirbti galima buvo sau leisti ir pasipuošti – tai jaunoms merginoms visados svarbu. Žvikeliuose mokykla buvo pas Ždanius, o mokytojos gyveno pas Krakauskus. Žvikelių vakarėliuose ir susipažino su netoliese gyvenusiu jau

nuoliu Jonu Gasparavičiumi, kuris ir liko vienintelė gyvenimo meilė. 1966 metais jiedu susituokė. Persikėlė gyventi į Juodeliškę. Čia gimė abi dukros: Birutė 1968-aisiais, po metų Irena (šių prisiminimų autorė). Juodeliškėj gyvenome agronomo namuose, mama dirbo mokykloje, tėtis agronomu.

MOKYTOJA

Tėvai sumanė pasistatyti namą Vidugiriuose ir apie 1972 metus persikėlėm čia gyventi. Mama perėjo dirbti į Vidugirių mokyklą. Aišku, nedidelėse kaimų mokyklėlėse

ji mokė įvairių dalykų pradėdant biologija, gamta, chemija, baigiant lietuvių kalba. Vidugiriuose ilgai neužsibuvome – apie 5 metus. Taigi vėl prasidėjo statybos – šįkart Punske. Tėtei atrodė, kad geriau keltis į miestelį, čia bus patogiau dėl darbo, o dukroms dėl mokslų. Antrą klasę mes su sesute lankėme jau Punske. Mama vienerius metus dirbo vaikų darželyje, o paskui gavo gamtos ir biologijos mokytojos darbą Punsko pagrindinėje mokykloje, kur dirbo iki pensijos.

Kokia ji buvo mokytoja? Ji nebuvo labai reikli, bet su meile atlikdavo savo pareigas, gal dirbo kiek ir daugiau, nei pareigos reikalavo. Mama labai mylėjo gėles, tad ir biologijos kabinetas skėsdavo žalumoje, per gamtos būrelį persodinėdavome jas, globojome kabinete auginamą žiurkėną, valėme akvariumą.

Štai kaip mamą prisimena jos buvę mokiniai. Rūta Burdinaitė pasakoja: „Jinai buvo viena mano mėgstamiausių mokytojų. Vidugirių pagrindinėje mokykloje dėstė mums gamtą ir lietuvių kalbą. Šių pamokų negalima buvo neišmokti. Mokinių klasėje būdavo tik keli, tad pamokos pradžioje visiems patikrindavo namų darbus. Paskui išdėstydavo naują medžiagą ir pamokos pabaigoje paklausdavo, kiek kas įsiminė. Na ir namuose dar reikėjo pasimokyti, nes žinojome, kad kitą pamoką vėl būsime paklausti. Iki šiol pamenu dailų Mokytojos raštą ir šalia pažymio gražiai išraitytą parašą.

Neprisimenu jos labai supykusios, šaukiančios ant mokinių ar naudojančios kokią fizinę bausmę. Nebent kartais pasakydavo: „Oi jūs, varliai!“ Mokėdavo kitaip mus sudrausminti. Pati nebuvo tada labai išdykus, tačiau bendramoksliai prisimena, kad, pvz., peršokus klasėje per suolą kiekvieną kartą reikėjo sąsiuvinyje 50 kartų parašyti: „Daugiau nešokinėsiu per suolus.“ Kai vyresnė klasė pabėgo iš pamokos, Mokytoja liepė visiems nusipirkti po 16 lapų sąsiuvinį ir visą

Iš šeimos albumo

Julijos ir Jono Gasparavičių vestuvių nuotrauka

užrašyti žodžiais: „Daugiau nebėgsiu iš pamokų.“

Kai baigus studijas grįžau į Punsko pagrindinę mokyklą, trumpai buvome su gerbiama Julija bendradarbės. Sutikusi dažnai pakalbūdavo, geru žodžiu paminėdavo kaip buvusią savo mokinę. Atrodo, dar visai neseniai, sėdėdama kartu prie vakarienės stalo, moteris džiaugėsi pagerėjusia sveikata. Deja, jau po poros mėnesių baigėsi Jos gyvenimo pamoka ir nuskambėjo paskutiniai varpai... Ilsėkitės ramybėje, miela Mokytoja...“

Bendraklasis Kazys Linka mūs

mamą, savo gamtos mokytoją, prisimena štai taip: „Pirmą kartą Juliją Gasparavičienę pamačiau, atrodo, antroje klasėje senojoje mokykloje „an kampo“, kai į mūsų klasę Ji atvedė dvi savo dukras Birutę ir Ireną. Deja, prisimenu tik kažkodėl abiejų Gasparavičiūčių pintinėles... Vėliau, turbūt nuo ketvirtos iki aštuntos klasės, J. Gasparavičienė mokė mus biologijos. Iš mokyklos laikų atmintyje išliko labai teisinga Mokytoja, kuri neturėjo nei mėgstamų, nei nemėgstamų mokinių – Jai visi buvome lygūs, o kas labiau linko į mokslus, kvietė lankyti biologijos būrelį, kuriame susipažinome su daugybe Jos išpuoselėtų augalų, vešėjusių visame biologijos kabinete. Ne vienas iš Jos esame gavę įvairiausių gėlių, kurios tais laikais kaimuose galbūt buvo ir visai nematytos, sodinukų. Vaikams, žinoma, didžiausią susidomėjimą kėlė biologijos kabineto užnugaryje Mokytojos auginami žiurkėnai ir mokslo stebuklui prilygę mikroskopai, per kuriuos žiūrėjome matomą ir nematomą pasaulį, klumpeles... Baigėme pagrindinę mokyklą, atėjo licėjaus ir studijų laikai... Taip jau susiklostė, kad dauguma klasės susitikimų vykdavo pas Gasparavičius. Buvo

visko: ir ramių pasisėdėjimų, ir šėlionių, bet niekad iš Jos neišgirdome pikto žodžio, kad namus aukštyn kojomis verčiame, kad šukaliojame, kad ramybės neduodame net namuose. Dažnai ir Ji kartu prisėdavo pabendrauti, pašnekėti, ką nors įdomaus papasakoti. Baigę studijas ir išsilakstę po pasaulį, ir vėl susitikdavome pas Gasparavičius, ir visada kompanijoje buvo Ji. Mes dalijomės savo prisiminimais iš mokyklos ir studijų laikų, Ji pasakojo apie savo jaunas dienas, pokarį, mokytojavimą... Atsiradus „skrablams“, kiekvienas susitikimas vyko prie šio žodžių

Iš šeimos albumo

Iš kairės: Stasė ir Alvydas Ališauskai su sūneliu Romu bei Julija ir Jonas Gasparavičiai su dukromis Irena ir Birute

Antroje eilėje centre Julija Gasparavičienė su auklėtiniais Punsko mokykloje apie 1984 m.

žaidimo lentos. Kažkaip net nebuvo šovusi mintis, kad Jos gali nebūti kartu... Ir akyse liko Jos nuoširdžiai džiūgaujantis veidas, kai pavykdavo Jai įveikti mus, žodžių meistrus...“

Išėjusi į pensiją, mama, galima sakyti, visu krūviu dirbo mėsinėje, kurią įkūrė iš JAV sugrįžęs tėtis. 2000-ieji metai jai buvo lemtingi: pirmiausiai daug džaugsmo suteikė sausio mėnesį gimusi vienintelė anūkėlė Neringa, o metų gale – begalinis liūdesys dėl mylimo vyro mirties.

PENSIJA

Išėjus į pensiją nesinori nutraukti visų kontaktų su buvusiais bendradarbiais. Taigi buvę Punsko mokytojai įkūrė neoficialų Mokytojų pensininkų klubą. Marytė Savickienė štai taip prisimena tą laikotarpį: „Pradėjome vienyti. 2002 m. lapkričio 27 d. įvyko pirmas Mokytojų pensininkų klubo susitikimas. Susitikdavome kiekvieno mėnesio pirmąjį ketvirtadienį. Susitikimuose aptardavome svarbiausias gyvenimo problemas. Kildavo įvairių sumanymų, o kartais ir problemų. Kalbėdavome apie sveikatą,

maisto gaminimą, meną, literatūrą, poeziją. Klubas neturėjo savo pastovios vietos, kur galima susirinkti. Čia į pagalbą atėjo ir a. a. Julija Gasparavičienė. Kvietė mus į savo erdvius namus, gražiai sutvarkytus, gėlėm apsodintus. Įdomiausiai buvo sodelyje prie Punsko. Pažinom čia naujus gėlių ir krūmų vardus, vaišiomės ant grotelių keptomis dešrelėmis, aptarėm sveikatos problemas, kurių jau nemažai tuomet turėjome. Julija visada gerai patardavo. Gaila, kad ilgainiui klubo dalyvės ėmė negaluoti ir jau ne viena iškeliavo į amžinybę.“

MAMA

Kokia buvo mama? Iš pirmo žvilgsnio atrodytu, kad rami, santūri, kiek nedrąsi. Bet tik iš pirmo žvilgsnio. Iš tikrųjų ji gerai jausdavosi nedidelėje kompanijoje, tada atsiverdavo, atsiskleisdavo jos charakteris. Masinių suėjimų ji nemėgo. Mūsų namai visados buvo visiems atviri, čia užėdavo ir giminės, ir draugai, ir kaimynai. Čia dažnai buvo žaidžiamas bridžas. (Tai atskira tema, apie kurią nemažai galima būtų rašyti.)

Bridžo partijas pirmiausiai prisimenu iš Vidugirių laikų. Bet tuomet dar žaisdavo tik vyrai: atėję Černelis, Stapanauskas, tėtis, pas mus gyvenantis nuomininkas – toks Jurgelevičius. O Punske žaidėjų ratas prasiplėtė: atėdavo ir vieni Čėplai, ir kiti, ir Vazneliai, pamenu, ir Rimas Vaina, sugrįžęs iš Varšuvos, užsukdavo žaisti bridžo, vėliau ir mes, vaikai, išmokome. Tai buvo vienas iš smagesnių laisvalaikio leidimo būdų. Beje, mama labai mėgo žaidimus, kur reikia gerai pasukti galvą. Į pabaigą gyvenimo, kai nebeliko bridžui kom-

panijos, ji labai pamėgo „skrablus“, sprendė kryžiažodžius, stebėjo TV žaidimus, ypač „Vieną iš dešimties“. Beje, ji ir žinojo labai daug atsakymų į pateikiamus klausimus.

Gyvenime mamai sekėsi, sakyčiau, įvairiai – būdavo visokių laikotarpių. Kai tėtis 1986 metais išvyko į JAV, šeimos materialinė padėtis pasikeitė. Jis grįžęs įkūrė privačią įmonę, tačiau tuomet atsirado daug daugiau darbo, o mama kaip tik buvo išėjusi į pensiją. Ji neturėjo įpročio skūstis. Akivaizdžiai mamos gyvenimas pasikeitė, kai tėčiui rimtai sušlubavo sveikata. Žinojom, kad jo širdies liga nepagydoma. O palaidojus tėtį ir mamos sveikata pradėjo šlubuoti.

Tada mamą pažinau visai kitoje šviesoje – pasirodo, kad ji atkakli kovotoja. Pora kartų ligos buvo ją paguldžiusios patalan, bet ji surasdavo jėgų iš jo išlipti. Iki paskutiniųjų dienų stengėsi būti savarankiška – kiek įmanoma ilgiau pasirūpinti savimi.

Jeigu kas paprašytų vienu sakiniu apibūdinti mano Mamą, pasakyčiau viena – tai pati nuostabiausia Mama pasaulyje!

„Dzūkijos krašto švietėjai“

2019 m. lapkričio 20 d. Lazdijų švietimo centre vyko Lazdijų rajono savivaldybės ir Seinų bei Punsko valsčių mokinių švietimo istorijos konferencija „Dzūkijos krašto švietėjai“, kurią organizavo Lazdijų krašto muziejus, Lazdijų švietimo centras ir Lazdijų rajono savivaldybės administracijos Švietimo, kultūros ir sporto skyrius. Tikslas – skatinti mokyklų bendruomenes labiau domėtis ir fiksuoti savo gimtojo krašto švietimo istoriją, suvokti švietimo reikšmę, ugdyti pilietinę savivoką. Joje buvo kviečiami dalyvauti Lazdijų rajono savivaldybės ir Seinų bei Punsko valsčių mokyklų 8–12 klasių mokiniai.

Konferencijoje

Pranešimo autorės: I. Valinčiūtė, I. Bobinaitė, G. Vektoriūtė ir mokytoja O. Vaznelienė

Konferencijoje dalyvavo ir pranešimus skaitė septynių mokyklų atstovai. Mūsų pagrindinės mokyklos VIII kl. mokinės Gintarė Vektoriūtė, Ida Bobinaitė ir Indra Valinčiūtė skaitė pranešimą „Jonas Pajaujis – agronomas, visuomenininkas, mokytojas“ (vadovė mokytoja Onutė Vaznelienė, jai talkino mokytoja Dalia Mankauskienė). Mokinėms tai buvo galimybė pažinti ne tik J. Pajaujo gyvenimo istoriją, bet ir sudėtingus laikus, kuriais jam teko gyventi. Jo biografija tapo XX amžiaus istorijos pažinimo šaltiniu.

Renginyje dalyvavo ir Lazdijų krašto garbės kraštotyrininkė Irena Monika Poviliūnienė, kuri apibendrina pranešimus bei pasidžiaugė mokinių kraštotyrine veikla ir domėjimusi savo krašto istorija.

Jonas Pajaujis – agronomas, visuomenininkas, mokytojas

Pranešimas, skaitytas konferencijoje „Dzūkijos krašto švietėjai“ Lazdijuose

GINTARĖ VEKTORIŪTĖ, INDRA VALINČIŪTĖ, IDA BOBINAITĖ, MOKYT. ONUTĖ VAZNELIENĖ

Jonas Pajaujis – agronomas, mokytojas, garsus mūsų krašto visuomenininkas. Gimė 1906 m. sausio 1 d. Ožkinių kaime, Onos ir Dominyko Pajaujų šeimoje. Jonas augo kaip visi kaimo vaikai: ganė žąsis, vėliau kiaules ir galvijus. Jis šeimoje buvo gabiausias, todėl tėvai nusprendė leisti jį mokslus. Motina norėjo, kad taptų kunigu, bet Jonas griežtai atsisakė. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, kraštą okupavo vokiečių kariuomenė. Mažasis Jonukas lankė daraktoriaus Kasicko mokyklą. Nuo 1915 m. ketverius metus mokėsi Punsko lietuviškoje mokykloje. Po to tėvai leido jį Seinų „Žiburio“ gimnaziją. Čia jį mokė direktorius Motiejus Gustaitis. Jis berniuką skyrė į parengiamąją klasę, kurią globojo Stasys Tijūnaitis. Mokslas truko tik vieną savaitę, nes 1919 m. rugpjūčio 23 d. lenkai užėmė Seinus ir mokykla nustojo veikti. Tėvai nuvedė J. Pajaujį į Kalvarijos progimnaziją. Ten jis mokėsi 2 metus. 1923-iaisiais pradėjo mokslus Lazdijų gimnazijoje. Aktyviai dalyvavo mokyklos gyvenime: dainavo chore, statė spektaklius ir pats vaidino. Pavyko pastatyti dvi operetas ir Šilerio dramą „Klasta ir meilė“. Jonas mokykloje buvo užsispyręs, sugebėjo net pasipriešinti vadovams, bet visad išliko orus.

Baigęs vidurinę mokyklą įstojo į Liublino katalikų universiteto Teisės fakultetą. Teisė jam nepatiko, bet

norėjo pramokti lenkų kalbos. Po metų jaunuolis persikėlė į Varšuvos žemės ūkio akademiją. Nors lenkiškai kalbėjo ne taip ir gerai, tačiau dėstytojai jį suprato, o prof. Dombrovskis lietuviškai net ir sveikindavosi.

Diplominį darbą J. Pajaujis rašė Skerneviciuose. Pasitelkdamas bakterijas jis bandė nustatyti, kokių trąšų reikalauja dirva.

1933 m. baigė mokslus, įgydamas inžinieriaus magistro diplomą. Grįžo į gimtuosius Ožkinius ir dirbo Suvalkų krašto lietuviškų kaimų agronomu. Jo alga buvo 250 zl. Tuomet visi agronomai tiek uždirbdavo. Čia jis pradėjo švietėjišką veiklą. Kaimuose kūrė žemdirbių ratelius bei Jaunųjų ūkininkų kuopeles.

Punske greitai pradeda veikti „Talka“, Ožkiniuose įsteigta pieninė, o netrukus Vaičiuliškėse ir Vidugiriuose atidaromi jų filialai. Nors valdžia trukdo, Seinuose pradeda veikti lietuvių bendrovė „Rūta“, kuri atidaro net savo parduotuvę. Tai įkvepia aplinkinių kaimų ūkininkus, jie mato šviesesnę ateitį. Verta pasakyti, kad vos vienam Ožkinių pieninės kooperatyvui priklauso 415 ūkininkų. O šioms parduotuvėms-

Jonas Pajaujis su savo bendramoksliais Lazdijų gimnazijoje 1924 m.

kooperatyvams – daugiau kaip keli šimtai narių. Mūsų krašte pagamintas sviestas patekdavo net į Vilnių. Seinų parduotuvę papuošė rūtos šakelė su lietuvišku bei lenkišku užrašais: *Lietuvių vartotojų bendrovė „Rūta“ Seinuose*. Tai buvo nepaprasta iškaba Seinų miestelyje. Deja, daug kam ji trukdė, todėl kabojosi vos vieną popietę. Ji buvo sunaikinta (kažkas juodais dažais užtepė lietuvišką užrašą).

„Lenkų valdžia nepalankiai žiūrėjo į mūsų veiklą, bet nieko negalėjo padaryti. Mes veikėme ekonomikos srityje: steigėme jaunų ūkininkų būrelius, vartotojų bendroves, pienines, mokėme žmones naujoviškai ūkininkauti“, – prisimena J. Pajaujis.

Agronomai lietuviškuose kaimuose dirbo ir pedagoginį darbą. Uždarius lietuviškas mokyklas padėtis

LIETUVOS RESPUBLIKA
SVIETIMAS, ARKIVYŠKUPIJA

METRIKOS IŠTRAUKA

Iš Vilniaus m. dekanato šv. Mikalojaus bažnyčios 1940 metų jungtinių metrikų knygų registracijos reikalui.

Metrikos Nr.	Kada palaiminta moterystės ryšys ir kurioje bažnyčioje	Jaunojo ir jaunosios vardai ir pavardės, amžius ir kur prisirašę	Jaunojo ir jaunosios tėvų vardai ir pavardės	Pastabos
37	Tūkstantis devyni šimtai keturiasdešimt metų gegužės mėn. 17 dieną Vilniaus šv. Mikalojaus bažnyčioje	Jonas Pajaujis g. 1906 m. I. 1 d. ir Vlada Rusokaitė g. 1911 m. X. 8 d.	Dominykas ir Ona Agurkytė Pajaujiai, Aleksandras ir Antanina Rusokai	

Šios ištraukos žinių tikrumą tvirtinu:
Vilnius, 1940 m. gegužės mėn. 17 dieną Nr. 213
Šv. Mikalojaus Bažnyčios Klebonas Kukulius

Jono ir Vlado Pajaujų santuokos liudijimas (1940 m. gegužės 17 d.)

pablogėjo, bet greitai laiku mokyklų vaidmenį perėmė skaityklos. Čia Šv. Kazimiero kuopelės statė vaidinimus bei rengė poilsio vakarus. J. Pajaujo iniciatyva kiekvienų metų rugpjūčio 15 d. vykdavo jaunimo šventė, kur pramogauta ir linksminasi. Paskutinė tokia gimnazistų suėiga įvyko Šlynakiemyje 1939 m. gruodžio 31 d. Tai buvo Naujųjų metų sutiktuvės.

Keliaudamas po kaimus, agronomas ne tik pateikdavo žinių apie naujovišką ūkininkavimą, bet ir palikdavo žmonėms dovanų. „Prisimenu, kai į Klevų atvažiuodavo agronomas, visuomet laikraščiu, lietuviškų knygelių atveždavo“, – pasakoja Jurgis Marcinkevičius.

Jono žmona Vlada Rusokaitė-Pajaujienė pasakojusi: „Su Jonu susipažinau lietuviškame Vilniaus knygyne, kur tuomet dirbau. Jis visuomet pirkdavo labai daug knygų, todėl ir atkreipiau į jį dėmesį. Maniau, pats jas skaito, ir tik vėliau sužinojau, kad Jonas tas knygeles veža į savo kraštą.“ Dėl šios veiklos kiekvieną Jono žingsnį sekė lenkų saugumas. Jo pavardė buvo įrašyta į pavojingų Lenkijai veikėjų sąrašą ir įtraukta į operaciją „Plan

Got“. Kilus karui, jis turėjo būti „izoliuotas“. Būsima Pajaujo žmona Vlada savo krašte dirbo panašius darbus, kurie labai nepatiko to meto valdžiai. Ji mokė paprastus žmones išlikti lietuviams, puoselėti savas tradicijas, tikėjimą, kelti ūkininkavimo lygį. Jos asmenybę formavo nelengvos gyvenimo sąlygos. Visa tai šiuos du jaunus žmones sujungė bendram žygiui per gyvenimą.

„Esu kilusi iš Benekainių parapijos (dabar Baltarusija), – pasakoja V. Rusokaitė-Pajaujienė. – Šiandien ten jau nieks lietuviškai nekalba, kraštas sulenkėjęs, nors prieš septyniasdešimt metų ten nieks savęs lenku nelaikė. Vietiniai žmonės save vadino „tuteišiais“. Tai tragiškas žodis. Žmonės save laikė šios žemės piliečiais, nes valdžios keitėsi ir keitėsi, o jie turėjo prie kiekvienos pritapti. Jų kalba – slavų kalbų mišinys. Įdomu tai, kad gyvulius ar paukščius mūsų krašto žmonės vadino lietuviškais vardais.“ Vlada baigė Vytauto Didžiojo gimnaziją. Ją mokė to meto žymiausi lietuvių kalbininkai Stasys Matjošaitis ir Jurgis Šlapelis. „Prisimenu daktarą Basanavičių. Paprastas, kuklus. Jis kurį laiką mūsų mokykloje ėjo gydytojo pareigas. Su kiekvienu

rasdavo bendrą kalbą. Aš paprašiau jo medžiagos lietuvių kalbos rašiniui apie „Aušrą“. Jam patiko, kad mokinys domisi Jo laikraščiu. Kai ateidavau, visuomet mielai mane priimdavo. Basanavičius skatino rinkti tautosaką, ir mes visi mielai tai darėme.“ Baigusi gimnaziją, V. Rusokaitė studijavo polonistiką Vilniaus universitete.

J. Pajaujis ir V. Rusokaitė susituokė 1940 m.

1939 m. rudenį prasidėjo karas. Mūsų kraštas kurį laiką liko be valdžios. Gyventojai, nesuvokdami slaptų Ribentropo-Molotovo pakto protokolų, nusprendė, kad būsime atiduoti Lietuvai. Žmonės pradėjo organizuoti rinkimus į savivaldą. J. Pajaujis išrinktas Punsko savivaldos pirmininku. Policininkai užsirišo ant rankovės trispalvės raištį ir vykdė savo pareigas. Greitu laiku veikė 18 lietuviškų mokyklų. Jose dirbo 26 mokytojai. J. Pajaujis kreipėsi pagalbos į Lazdijų apskrities mokyklų inspektorių Varnelį. Jo dėka Lietuvos švietimo ministerija skyrė lėšų algoms, davė vadovėlių, sąsiuvinų ir pieštukų. Mokyklos pradėjo darbą. Mokytojų vietiniai gimnazistai bei studentai. Direktorius pareigas ėjo Juozas Vainas. Žmonės džiaugėsi galėdami leisti vaikus į lietuviškas mokyklas.

Lietuvos valstybė daugiausiai rėmė mokyklas, bet šis tarpvaldystės laikotarpis kėlė daug vilčių. Krašto šviesuoliai bandė perimti krašto valdymą. J. Pajaujis, šalia J. Vainos ir Juozo Maksimavičiaus, minimas kaip vienas pagrindinių šios veiklos iniciatorių. Jis siūlė Lietuvos vyriausybei įkurti lietuvių kultūros sąjungą, kuri apimtų ir Suvalkų trikampyje gyvenančius lietuvius. Deja, karo sąlygomis tai buvo nerealu.

Džiaugsmas truko neilgai. Spalio 13 d. įžengė vokiečių kariuomenė ir maždaug po dvejų savaičių uždarė visas lietuviškas organizacijas ir mokyklas. Agronomas Pajaujis su J. Vaina dviračiais nuvyko į Suvalkus pas vokiečių administracijos mokyklų

inspektorių, tikėdamiesi gauti leidimą lietuviškų mokyklų veiklai. Suvalkų šulrato (*Schulrat*) inspektorius nuosirdžiai priėmė delegaciją, bet pareiškė, kad jo pareiga ne kurti mokyklas, o jas uždarinėti. Pasiūlė kreiptis į aukštesnę valdžią. Yra išlikęs anonimiškas raportas, parašytas Lietuvos užsienio reikalų ministerijai, kuris gana tamsiomis spalvomis piešia mokyklų padėtį Suvalkų trikampyje. Čia pasakojama, kad formaliai visos mokyklos yra uždarytos. O jeigu kuri dirba, tai tik per klaidą. Vietos bendruomenė ketino dar šiuo reikalu kreiptis į landratą (*Landrat*). Trylika Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos studentų liko be darbo. Siūloma, kad jie sugrįžtų į Lietuvą. Dokumento pabaigoje keliamas svarbiausias klausimas: „Ar yra viltis, kad mūsų kraštas būtų prijungtas prie Lietuvos?“ Akiivaizdu, kad šį raštą parengė J. Pajaujįs.

Okupacijos metus J. Pajaujįs norėjo pralaukti gimtuosiuose Ožkiniuose. Tačiau nepakluso vokiečių komisarui ir atsakė Trakiškių stoty krauti bulves į karinį ešeloną. Žinojo, kad už tai jam gresia koncentracijos lageris. Turėjo bėgti. Dar tą pačią dieną pasitraukė į Lietuvą. Įsidarbino Dotnuvos žemės ūkio akademijos selekcijos ir bandymų stoties vedėju. Vėliau 2 metus vadovavo augalų bandymų stočiai Benekainyse.

V. Pajaujienė prisimena: „*Dieną čia šeimininkavo vokiečiai, naktį – lenkų partizanai.*“ Jonui teko slapstytis ir nuo vienu, ir nuo kitų. Pajaujį Benekainyse nebuvo saugūs. Išvyko į Vilnių, kur pavyko įsidarbinti Žemės ūkio ministerijoje. Jonas dirbo valstybinių ūkių vyriausioju agronomu. Greitu laiku liepė jam įsirašyti į komunistų partiją, todėl vėl turėjo bėgti. Šį kartą jiems teko įsigyti padirbtus dokumentus ir pasikeisti pavardę. Pajaujį tapo Pavliakais. Kirtę Lietuvos ir Lenkijos sieną patraukė į Lenkijos vakarus. Gyveno Zielionoje Guroje, Olesnicoje ir Venclavicoje. 10 metų dirbo augalų selekcijos stotyje.

Jonas ir Vlada Pajaujį, tapę Česlovu ir Vlada Pavliakais, ne tik įsigijo naujus dokumentus, bet ir „tapo“ naujomis asmenybėmis. Pagal tuos dokumentus Jonas gimė 1914 m. birželio 4 d. St. Luis Jungtinėse Amerikos Valstijose. 1933–1938 metais studijavo Vilniaus universitete ir įgijo žemės ūkio inžinieriaus laipsnį. Diplomą neturėjo, nes dingo per karą.

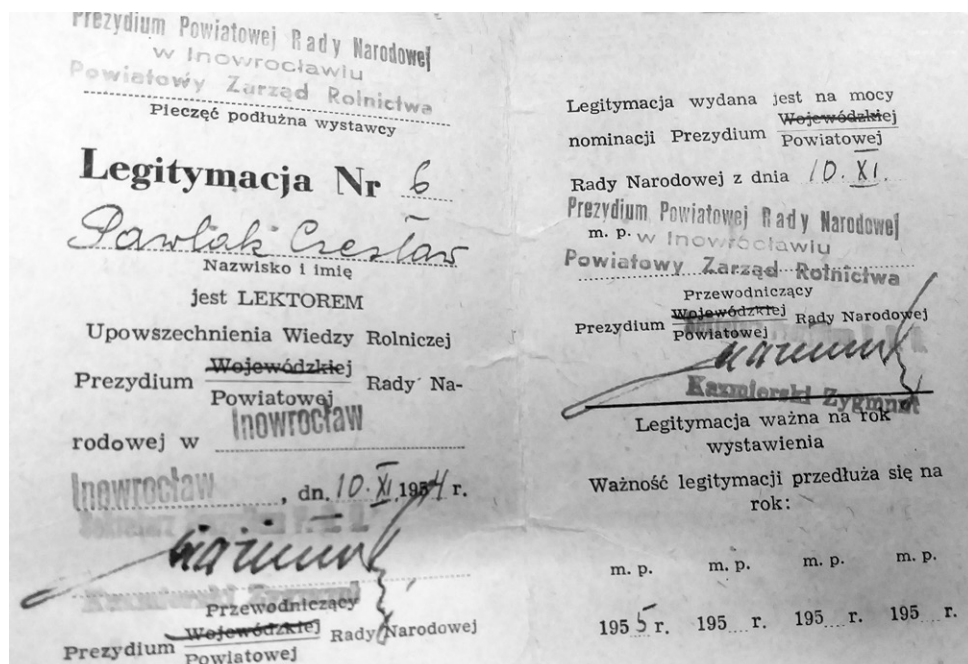
Kad nauja biografija būtų patikimesnė, Pajaujįs kreipėsi į JAV ambasadą su prašymu patvirtinti jam naują metriką. Šio sumanymo nepavyko įgyvendinti, nes ambasada metriką pasiuntė į Vašingtono departamentą.

Po 1957 m. politinio atšilimo Pajaujį nusprenė atskleisti savo tikrąsias asmenybes ir prisipažinti, kas esą. Jonas surašė savo tikrąją biografiją, įsigijo naujus pasus su tikra pavarde ir tik tada galėjo sugrįžti į gimtąjį kraštą.

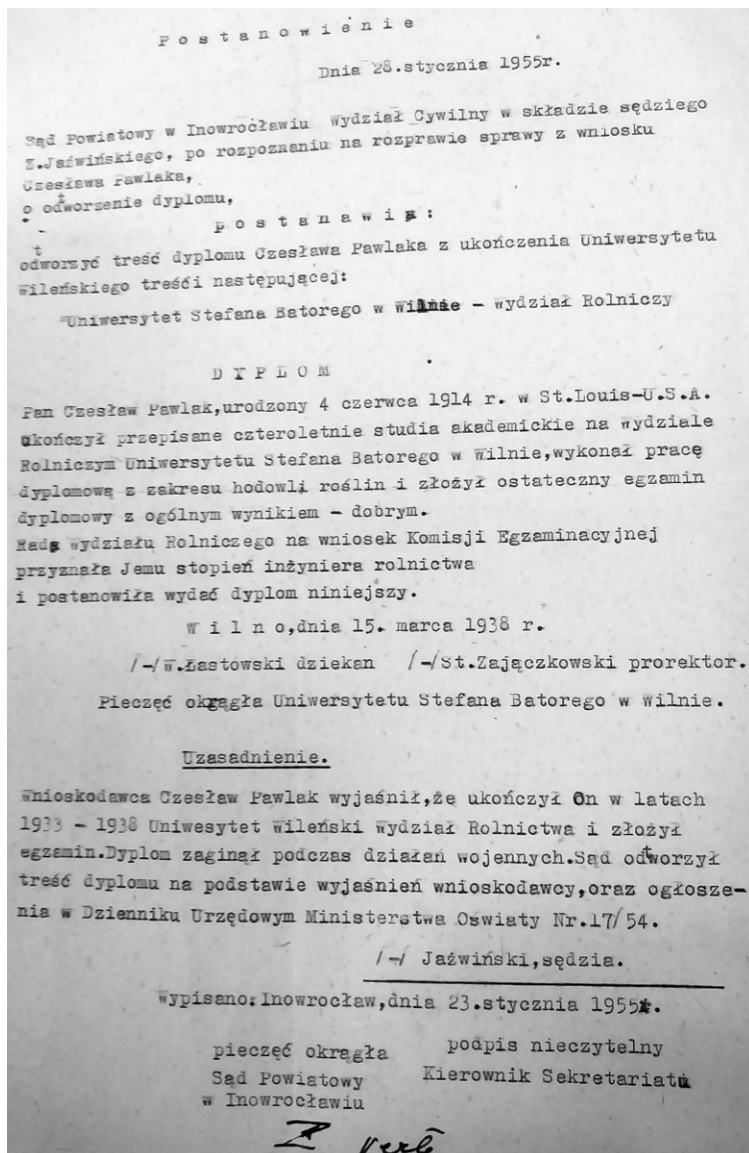
Balstogės kuratorija skyrė J. Pajaujį Žemdirbių rengimo mokyklos direktoriumi. Tik tos mokyklos dar nebuvo. „*Jonui reikėjo keliauti iš namų į namus ir kalbinti jaunuolius stoti į Žemės ūkio mokyklą. Ji rodėsi žmonėms nereikalinga. Daugelio nuomone, žemei arti nereikėjo mokslų. Nepopuliari buvo mokyklos kūrimo idėja. Sąlygos buvo prastos. Trūko patalpų, elektros. Pamokos vykdavo vakarais,*

prie žibalinės lempos arba spingsulės. Pirmieji mokiniai, suaugę vyrai, kurie mėgo išgerti, o ir karčiama netoliese. Iš pradžių reikėjo nemažai pastangų, kad galima būtų kaip nors išsilaikyti. Mes tada dar Punske neturėjome buto, pėsčiomis vaikščiojom į Ožkinius. Naktį reikėjo grįžti namo. Turėjom vilties, kad padėtis pagerės“, – prisimena V. Pajaujienė.

Agronomo J. Pajaujo pastangomis 1958 m. lapkričio 1 d. Punske pradėjo veikti Žemdirbių rengimo mokykla. Ji įsikūrė pagrindinėje mokykloje (A. Mickevičiaus ir Mokyklos gatvių sankryžoje) bei Punsko kultūros namuose. Pirmą klasę lankė 30 mokinių: Jonas Grigutis iš Šlynakiemio, Juozas Grigutis iš Kreivėnų (nebaigė), Algimantas Kalesinskas iš Valinčių, Petras Zenonas Burauskas iš Ožkinių, Jurgis Liutackas iš Vaitakiemio, Antanas Pečiulis iš Pristavonių, Algirdas Pajaujįs iš Agurkių, Jonas Uzdila iš Radiškės (gimęs Lietuvoje), Sigitas Uzdila iš Kreivėnų, Kazimieras Venslauskas iš Kreivėnų, Jurgis Vaznelis iš Valinčių, Vitalis Vaičiulis (gimęs Lietuvoje), Benediktas Valenskas (gimęs Lietuvoje) ir kiti. Pirmieji mokytojai: Jonas Pajaujįs, Vlada Pajaujienė, Jonas Stoskeliūnas ir Juozas Vaina. Niekas iš jų tada

Pažyma, leidžianti skaityti paskaitas žemės ūkio temomis

Suklastoto diplomo patvirtinimas

nepagalvojo, kad mokykla gyvuos 40 metų. Pirmuosius dvejus metus visi dalykai buvo dėstomi lietuviškai, nes daugelis mokinių nesuprato lenkiškai. 1960 m. valdžia uždraudė vartoti lietuvių kalbą. Darbas mokykloje vyko sunkiomis sąlygomis, nes nebuvo patalpų. „Pradžioje Žemės ūkio mokykla buvo dviemetė. Ją baigę mokiniai įgydavo ūkininko kvalifikaciją. Tai buvo būtina norintiems paveldėti tėvų ūkius. Būtent todėl ir susidomėjimas buvo didelis. Vadovaujant Jonui Bobinui dalykai buvo dėstomi lietuvių kalba“, – prisimena mokyklos direktorė Marytė Misiukonienė.

Per 40 darbo metų mokykloje mokėsi apie 700 mūsų krašto jaunuolių.

1972 m. J. Pajaujis, išdirbęs 14 metų, išėjo į pensiją. Bet nuolat dirbo visuomeniškai. Pajaujų namai buvo atviri. Ten vyko įvairūs lietuvių inteligentų susitikimai. Čia buvo svarstoma dėl lietuviško žurnalo „Varsnos“, leidžiamo Varšuvoje, likimo. Tartasi, kaip sugrąžinti lietuviškas pamaldas Seinuose. J. Pajaujis rinko medžiagą ir rašė lietuviškų kaimų istoriją, kuri buvo skelbiama „Aušroje“. Tai neįkainojama istorinė ir faktografinė medžiaga, pagrįsta žmonių pasakojimais. Už nuopelnus puoselėjant lietuvių tautinę savimoneį ir keliant krašto ekonominę gerovę Punksko ir Seinų krašte tarpukariu 1995 m. J. Pajaujis apdovanotas Gedimino

ordino II laipsnio medaliu.

J. Pajaujis mirė 1999 m.

Dalis jų baigė technikumus, aukštąsias mokyklas ir sėkmingai ūkininkavo savo krašte. J. Pajaujis profesinę mokyklą kūrė su viltimi, kad absolventai pasitarnaus mūsų kraštui. Mokykla praturtino jaunų ūkininkų žodyną, padėjo įsisavinti svarbiausius lietuviškusterminus. „Mokykla savo vaidmenį atliko“, – tvirtina buvęs jos direktorius Juozas Bliūdžius. Tai buvo vienintelė Lenkijoje lietuviška profesinė mokykla. Galbūt ir vienintelė profesinė tautinės mažumos mokykla.

1989 m. Nobelio premijos laureatas Česlovas Milošas apsilankė Punkske, kur susitiko su studijų drauge Vlada Pajaujiene. Milošas paklausė: „Kaip jūs išgyvenote tuos laikus?“ „Nuo visų bėgome“, – atsakė ji. Daugiau kaip šimtą metų žmonės palikdavo šias vietas – slėpėsi tolimose bevardėse tylėjimo nišose, išsikeldavo į miestus, emigravo už vandenyno, bėgo nuo vis naujų konfliktų lavinos ir karų, buvo vežami gyvuliuose vagonuose į imperijų gilumas, be užgyvento turto ir teisių, atplėšti nuo šaknų. Dvasiniai ir materialūs turtai, visas mūsų krašto kosmosas buvo pasmerkti išnykti. Vis dėlto šis turtingas, kupinas energijos ir įtampos paribio kampelis pagimdė daug didingų sūnų. Lenkiame galvą prieš Joną Pajaujį – agronomą, visuomenininką, mokytoją, žmogų, kuris labai mylėjo gimtąjį kraštą. Dėkojame už tai, kas mes dabar esame.

Mums tai buvo galimybė pažinti ne tik Jono Pajaujo gyvenimo istoriją, bet ir sudėtingus laikus, kuriais jam teko gyventi. Nepaisant visų kliūčių, agronomas (taip jį vadino žmonės) buvo ištikimas savo žemei, kraštui ir išsaugojo nepaprastą ramybę.

Literatūra

1. *Seinijos gyvenvietės ir gyventojai. Punkskas, 2001.*
2. *XX a. pradžios lietuvių gyvenimas „Šaltinio“ puslapiuose. Punkskas, 2015.*
3. *Marytė Černelienė. Lenkijos lietuvių švietimas po Antrojo pasaulinio karo. Punkskas, 2016.*
4. „Aušra“. *Straipsniai apie Punksko žemės ūkio mokyklą.*
5. *Vitalija Stravinskienė. Lenkijos lietuvių bendruomenė 1944–2000 metais. Vilnius-Punkskas, 2004.*
6. *Šarūnas Liekis. 1939 The year that changed everything in Lithuanian's history. Amsterdam-New York, 2010.*
7. *Marytė Vainaitė-Misiukonienė. Juozas Vaina. Punkskas, 2014.*

Prieš šimtą metų. Ką rašė tuometinė lietuvių spauda apie švietimą mūsų krašte

JANINA MACUKONIENĖ

Ankstesniame „Aušros“ numeryje pateikiau citatų iš M. Biržiškos knygos „Vilniaus Golgota. Okupuotosios Lietuvos lietuvių darbo ir kančių 1918–1928 metų dienoraštis B. Šėmio iš laikraščių surinktas“, kurioje sukaupta nemažai medžiagos taip pat apie Punsko ir Seinų kraštą. Pritačiau informaciją apie politinius mūsų kraštiečių persekiojimus, prieš juos vykdomą smurtą, turto grobimus, lietuvių organizacijų, sielovados naikinimą. Šiame straipsnyje pristatysiu spaudoje pateiktus faktus apie bandymus visiškai sunaikinti lietuviškas mokyklas ir kitokias švietimo formas, apie kultūrinių renginių draudimą ir lietuvių kovą dėl savo kalbos ir kultūros išlaikymo. Nepateiksiu čia, žinoma, išsamios to meto švietimo istorijos, nes tokį darbą atliekant reiktų pasitelkti daug kitų šaltinių, tačiau bandysiu pakomentuoti tai, kas gal kartais atsitiktinai pateko į tuometinę spaudą.

Gerai žinome, kad Seinai XX a. pradžioje, ypač po spaudos draudimo panaikinimo, tapo vienu iš svarbiausių lietuvių kultūros centrų. Pirmojo pasaulinio karo metu kultūrinė ir švietėjiška veikla buvo kiek nuslopinta, tačiau jam besibaigiant lietuviai suskubo kurti savo administracines įstaigas, mokyklas (berniukų ir mergaičių gimnazijos Seinuose, kaimų mokyklos), steigti ir gairinti draugijas, atgaivino ir sulietuvino kunigų seminariją, ėmėsi ūkinės veiklos, suklestėjo kultūriniai renginiai.

Apie vieną iš jų randame užuominą spaudoje:

1919 gegužės 11 *Seinuose dar po vo-
kiečiais lietuvių vaidinimas („Švarkas
ir milinė“).*

Padėtis kardinaliai pasikeitė po lenkų įvykdyto 1919 m. rugpjūčio 23 d. Seinų „sukilimo“:

1919 rugpjūčio 24 *ir vėliau Seinuose
lenkai sunaikino lietuvių įstaigas: už-
darė 9 draugijas su 1300 narių, lietu-
vių berniukų ir mergaičių gimnazijas
su 223 mokiniais ir pradžios mokyklą
(75 vaikai), užėmė lietuvių gimna-
zijas, išvaikė Seinų pradžios mokyklą,
išplėšė abudu lietuvių bendrabučiu, iš
lietuvių prieglaudos (apie 40 vaikų)
atėmė karves ir atidavė lenkų prieglau-
dai, lietuviams darė daugybę kraty-
vų. Pvz. „Žiburio“ gimnazijos mokytojas
S. Tijūnaitis ligi rugsėjo 6 kratytas 5
kartus. Vysk. A. Karosas buvo laikomas
namų arešte. Gatvėse draudė lietuviš-
kai kalbėti. Uždarė lietuvių mokyklas
Ramoniškeje, Klevuose, Bubeliuose,
Žagariuose, Burbiškiuose, Lumbiuose,
Skarkiškiuose, Radziūnuose [gal
Radziūčiuose – aut.], Dusnyčioj,
Vidugiriuose, Aradnykuose, Punske,
Galiniuose, Vaitakiemy, senuose Ra-
monuose, viso 657 vaikų.*

*Rugpjūčio mėn. ir vėliau Seinų kra-
ste dėl lenkų persekiojimo gavo užsida-
ryti dar šios lietuvių pradžios mokyklos:
Aukštakalniuose, Akmeniuose, Kučiū-
nuose, Pazapsiuose, Sapiėgiškiuose, Pa-
dumbliuose, Lepliūnuose, su 360 vaikų.*

Ši informacija atskleidžia, kokio žiauraus tautinio persekiojimo lenkai ėmėsi tada, kai visame pasaulyje

buvo skleidžiamos laisvės idėjos, įgyvendinama JAV prezidento Vilsono paskelbta tezė dėl tautų apsisprendimo teisės. Uždarytos mokyklos, draugijos, apvogta vaikų prieglauda, įkalintas, vėliau išvartas vyskupas, uždrausta lietuviška spauda, draudimas net lietuviškai kalbėti. Iš kitos pusės žvelgdami matome, kiek daug lietuviškų mokyklų tais sunkiais laikais suspėjo įkurti mūsų tautiečiai – vien dabartinės Seinų parapijos ribose išvardinta jų apie 10! Pateiktoje citatoje mažai paminėta Punsko parapijos mokyklą. Galbūt tuo metu, kai buvo teikiama informacija, jų dar nespėta uždaryti, o gal apie jas informatorius nežinojo.

1919 rugsėjis *Prieš 24 d. Seinų gim-
nazijų ir bendrabučių knygas lenkai
sudegino. Suėmė daugelį lietuvių Sei-
nuose ir kaimuose.*

1919 lapkričio apie 15 *Punske lenkai
suėmė ir uždarė 9 mėnesiams kalėjime
Geležytę ir Didžiulytę, parvežusias iš
Kauno lietuviškų laikraščių.*

Įdomu, kokiu Baudžiamojo kodekso straipsniu remtasi vykdant tokią bausmę vien už lietuviškos spaudos turėjimą.

1920 sausio 12 *Lazdiujuose ėmė veik-
ti „Žiburio“ gimnazija, lenkų išvytoji
iš Seinų.*

1921 birželio 16 *Seinų aps. Juo-
deliškių, Bubelių, Klevų, Rašaičių,
Vilkapėdžių, Lumbių, Naujasodės,
Ramoniškių, Žagarių ir Radziūčių
kaimų gyventojai per savo įgaliotinį
kreipėsi į Suvalkų mokyklų direkciją,
prašydami leisti jiems įkurti lietuvių*

Šlynakiemio mokykla prieš karą

mokyklas savo lėšomis, bet direkcija jokio atsakymo nedavė. Nuo pat 1920 m. Seinų ir Punsko srityse lenkai neleido jokių lietuviškų mokyklų.

Šios ištraukos byloja, kaip atkakliai mūsų kraštiečiai stengėsi gelbėti lietuvių švietimą. „Žiburio“ gimnazija persikelia į Lazdijus, manoma, kad tik kuriam laikui, nes paliekamas jai Seinų „Žiburio“ gimnazijos pavadinimas, o dabartinės Seinų parapijos teritorijoje net 9 kaimų ūkininkai ryžtasi įkurti ir savomis lėšomis išlaikyti lietuviškas mokyklas savuose kaimuose. Aišku, leidimo tokių mokyklų veiklai nesuteikia nei Suvalkų mokyklų direkcija, nei Seinų storastija, į kurią po poros metų vėl tuo pačiu reikalu kreipiasi Seinų krašto lietuviai:

1922 rugpjūčio 30 *Seinų lietuviai įteikė Seinų apskrities lenkų starostai prašymą leisti 10 kaimo mokyklų, bet jokio atsakymo nesulaukė.*

Netrukus po kreipimosi į storastiją dėl lietuviškų mokyklų steigimo buvo uždaryta gal per neapsižiūrėjimą dar veikusi Seinuose lietuvių progimnazija. Nutraukiant jos veiklą imtasi smurto:

1922 lapkričio 10 *lenkai uždarė Seinų lietuvių progimnaziją, kurioje dar veikė 3 klasės. Policija šautuvais išvaikė mokinius ir prie durų pridėjo antspaudą.*

Stengtasi pakenkti taip pat Lazdijuose veikusiai „Žiburio“ gimnazijai. Kadangi ji buvo už lenkų policijos veikimo ribų, persekiota jos mokiniai, kilusius iš šiapus sienos. Įdomu dabar sužinoti Lazdijuose besimokiusių mūsų kraštiečių pavardes.

1924 birželio 24 *Punsko apylinkėje lenkai suėmė Seinų „Žiburio“ gimnazijos (Lazdijuose) mokinius: VII kl Juozą Balkų, VI kl Viktorą Drūtį ir VI kl Joną Pajaujį. Suimtuosius nuvaarė į Seinus, iš ten į Suvalkus ir paleido.*

Kaip matome iš informacijos spaudoje, Seinų krašto lietuviai dėl mokyklų gimtąja kalba steigimo kreipėsi į švietimo ir apskrities valdžią 1921 ir 1922 m., tačiau į jų prašymus neatsiliepta. Iš žemiau pateiktų žinių galima daryti išvadą, kad lietuviai vis dėlto slapta mokė savo vaikus gimtosios kalbos, samdydami, kaip ir carinės Rusijos laikais, daraktorius, nors galėjo užsitraukti valdžios nemalonę ir labai dideles baudas:

1924 liepos 15 *Lumbių k. saltysius Jonas Ignatavičius, dar 8 ūkininkai ir daraktorius, kuris mokė jų vaikus lietuviškai, Seinų teisėjo Kalvaičio (lietuvio) nubausti po 110 lenk. auks. kiekvienas.*

Praėjus penkeriems metams po lietuvių „Žiburio“ gimnazijų uždarymo ir dvejiems po lietuviškos progimnazijos išvaikymo Seinų miesto lietuviai išdrįso prašyti leidimo vėl įkurti lietuvišką mokyklą, tačiau atsakymas gautas neigiamas:

1924 rugpjūčio 8 *Seinų miesto lietuviai prašė leisti jiems įkurti lietuvių mokyklą. Spalių mėn. lenkai atsakė neigiamai, nes Seinuose jau esanti lenkiška mokykla, kur lietuviai galį leisti savo vaikus.*

Visgi kai kuriuose kaimuose, nors ir sunkiai, pasisėkdavo įkurti lietuvišką mokyklą (atrodo, kad buvo trys tokie atvejai). Ją lankydavo gana daug vaikų. Paaiškėja, kad buvo pavykę įkurti tokią mokyklą Klevuose, tačiau ji veikusi labai trumpai. Taip pat minimas šios mokyklos mokytojas, kurį pažįstame ir iš kitų lietuvių švietimo istorijos šaltinių:

1925 sausio 7 *Klevuose staiga mirė puikus mokytojas M. Milančius, kuris 3 mėnesius tepamokė po 3 metų teišrūpin-toj lietuvių mokyklų; vaikų mokėsi 60.*

Nepaisant mūsų krašto lietuvių pastangų, lietuviškų mokyklų situacija iki 1925 m. kovo buvo labai prasta:

1925 kovo apie 15 *Seinų krašte 3 te-veikė lietuvių mokyklos, nors lietuviai prašė keliolikos.*

Tų pačių metų kovo pabaigoje lietuviai vėl pradėjo organizuotai reikalauti lietuviškų mokyklų arba jau esamose lenkiškose – lietuvių kalbos mokymo. Šiam tikslui buvo paruoštos deklaracijos, kurias pasirašinėjo tėvai dėl jų vaikų mokymo lietuviškai konkrečiose mokyklose:

1925 ligi kovo 31 *Seinų krašte drąsesnieji lietuviai reikalavo iš lenkų*

valdžios lietuvių kalbos mokyklose, pristatydami tėvų pareiškimus (deklaracijas):

a) Seinų parapija: 1. Lietuviškai lenkiškai esamai Aradninkų mokyklai 22 dekl. 41 vaikui, 2. Būsimai lietuviškai Žagarių mokyklai 22 dekl. 45 vaikams, 3. Lietuviškai lenkiškai Griškonių mokyklai 13 dekl. 23 vaikams, 4. Esamai lietuviškai, bet neveikiančiai Klevų mokyklai 22 dekl. 50 vaikų, 5. Esamai lenkiškai Ramoniškių mokyklai 7 dekl. 13 vaikų, 6. Būsimai lietuviškai Dusnyčios mokyklai 25 dekl. 47 vaikams, 7. Būsimai lietuviškai Burbiškių mokyklai 41 dekl. 72 vaikams, 8. Būsimajai lietuviškai Bubelių mokyklai 50 dekl. 91 vaikui, 9. Esamai lietuviškai Vidugirių mokyklai 26 dekl. 16 vaikų [sic!], viso 233 dekl. 428 vaikams

b) Punsko parapija: 10. Esamai lietuviškai Vidugirių mokyklai 26 dekl. 41 vaikui, 11. Būsimai lietuviškai Paliūnų mokyklai 28 dekl. 50 vaikų, 12. Būsimai lietuviškai Navinykų mokyklai 20 dekl. 42 vaikams, 13. Būsimai lietuviškai Pristavonių mokyklai 29 dekl. 43 vaikams, 14. Esamai lenkiškai Punsko mokyklai 20 dekl. 30 vaikų, 15. Būsimai lietuviškai Vaitakiemio mokyklai 38 dekl. 48 vaikams, 16. Būsimai lietuviškai Valinčių mokyklai 41 dekl. 73 vaikams, 17. Būsimai lietuviškai Šlynakiemio mokyklai 27 dekl. 40 vaikų, 18. Būsimai lietuviškai Vaičiuliškių mokyklai apie 3 dekl. 52 vaikams, 19. Būsimai lietuviškai Vaiponios

mokyklai 29 dekl. 49 vaikams; viso 288 dekl. 468 vaikams; Smalėnų parapija – kelioms mokykloms apie šimtą deklaracijų keliems šimtams vaikų.

Tad viso 3 parapijose daugiau kaip 700 deklaracijų pareikalauta apie 30 lietuviškų mokyklų kokiame pusantram tūkstančiui vaikų.

Šis pranešimas suteikia mums labai daug informacijos ne tik apie švietimą, bet ir tautinę mūsų kaimų padėtį. Labai įdomu, pavyzdžiui, tai, kad Bubeliuose, kur dabar gyvena vos keletas lietuviškų šeimų, 1925 m. norą lietuviškai mokytis pareiškė net 91 vaiko tėvai. Antrąją vietą užimtų Valinčiai – 73 vaikai, trečiąją Burbiškiai – 72 vaikai. 50 arba daugiau vaikų norėjo mokytis Klevuose, Paliūnuose, Vaičiuliškėse. Palyginę tuos skaičius su dabartine situacija matome milžiniškus skirtumus. Apibendrinant padėtį – Seinų, Smalėnų ir Punsko parapijose reikalauta net apie 30 mokyklų, kuriose galėjo mokytis iki pusantro tūkstančio mokinių! Kiek daug susipratusių lietuvių. Žinoma, gal apibendrinant skaičiai kiek padidinti (Vidugiriai kažkodėl skaičiuoti ir prie Seinų, ir prie Punsko parapijos), bet ir tiksliai suskaičiavus pateiktus duomenis rezultatai tikrai įspūdingi. Dabar, atrodo, likę tie patys kaimai, tik kai kurie smarkiai sulenkėję, bet mokinius bemaž kiekviename iš jų galėtume suskaičiuoti pirštais. Žinoma, buvo

karas, repatriacija, smarkiai praretinusi mūsų kaimų lietuvių, bet taip pat migracija, emigracija ir kiti demografiniai šiuolaikinio gyvenimo procesai, iš kurių pats skaudžiausias – nutautėjimas.

Iš pateiktos informacijos sužinome, kuriuose kaimuose jau veikė lenkiškos mokyklos ir kiek tėvų prašė, kad jų vaikai būtų mokomi lietuvių kalbos (Aradnykų 41 vaikas, Ramoniškių – 13, Griškonių – 23, Punsko – 30). Pažymėta, kurios lietuviškos mokyklos jau tuo metu buvo įkurtos (Klevų – „esanti, bet neveikianti“ ir Vidugirių). Visos kitos tėvų deklaracijos pasirašytos dar neįkurtoms, „būsimoms“ mokykloms. Dideliame organizaciniame darbe, bandant įkurti Seinų krašte lietuvių mokyklas, padėjo Vilniaus Lietuvių šv. Kazimiero draugija. Visos daugelio žmonių pastangos dėl citatoje minimų lietuviškų mokyklų steigimo buvo nesėkmingos:

1926 vasario apie 5 Suvalkų apskrities mokyklų lenkų taryba su kun. Ščenavičium priešakyje atsakė Vilniaus Lietuvių Šv. Kazimiero draugijai neigiamai į prašymą leisti jai įkurti Seinų srityje lietuviškas mokyklas; girdi esą jau lenkiškų mokyklų, kurios ir lietuvių mokslu aprūpiną.

Apie tolesnį lietuvių švietimo likimą mūsų krašte pagal M. Biržiškos surinktą medžiagą galėsite sužinoti iš kitų „Aušros“ numerių.

2020 m. rugsėjo 13 d.

į amžinybę iškeliavo

A. A. ONUTĖ IR VALENTAS SAVICKAI
iš Trakiškių.

**Gyvenimas negailestingas,
Nežiūri amžiaus nei jausmų.**

Į amžinybę pasikviečia

Brangiausias mums ir artimiausias iš visų.

Nuoširdžiai dėkojame visiems už užuojautos žodžius, buvimą šalia šią sunkią valandą ir palydėjimą mylimų tėvėlių amžinojo poilsio.

Dukros su šeimomis

GERBIAMI PRENUMERATORIAI!

***Nebūkite abejingi –
prenumeruokite „Aušrą“, „Suvalkietį“ ir
„Aušrelę“!***

Galima atvykti į redakciją Punske arba Lenkijos lietuvių draugijos būstinę Seinuose, ar užsiprenumeruoti pavedimu į banko sąskaitą (numeris pateikiamas paskutiniame žurnalo viršelyje) nurodant, už kurį leidinį mokama.

Rugsėjo 13 d. brangius
Onutę ir Valentą Savickus iš Trakiškių ir
Teresę ir Kastulę Valinčiūtes iš Ozkinių
 negailestinga, žiauri mirtis išplėšė iš mūsų
 gyvenimo. Atėmė Juos iš glėbio mylimų,
 artimų žmonių.

Užuojautos žodžius skiriame
 dukroms Virginijai ir Anetai su šeimomis,
 Teresei, Juozui ir Petru su šeimomis,
 Onutei Agurkienei ir Česlovui Savickui
 bei visiems artimiesiems.

Vasarai praėjus,
 Rudeniui atėjus
 Mūsų brangius artimuosius
 Į amžinybę išlydėjom.

Mes tikim, kad žvaigždynais
 Jie keliaus ir Dievą sutiks,
 Kuris Juos priglaus.

Jų širdys jau neliūdės,
 Kūnai skausmų nekeitės.
 Kapų beržai Jiems šlamės,
 Amžiną maldą abiem kalbės.
 Žaliajam sodely
 Lakštingala čiulbės,
 Nueitą gyvenimo kelią minės,
 Palikti namai liūdės.

Namuose prie stalo
 Tuščia vieta vis bus,
 Tėvelių, senelių nebus.
 Lai Punsko žemelė Jiems būna lengva.

*Artimuosius telydi Dievo paguoda
 ir dvasios stiprybė.
 Marytė Savickienė ir artimieji*

**PARDUODAME
 RUDENINES AVIETES.
 Priimame išankstinius užsakymus.**

Tel. +48 724435325, +48 875161126

**PERTVAROS/STOVAI
 galvijams.**

Konstrukcija atlikta iš vamzdžių, kurių sienelė '4'.
 Galimas cinkavimas arba nudažymas.

Kaina individuali kiekvienam užsakymui.

Tel. 87 5201003

**LOVIAI
 galvijams, gyvūnams.**

Nauji, cinkuoti.
 Matmenys: 40 cm/80 cm, ilgis 2 m.
 Kaina 900 zl.

Tel. 87 5201003

**ŠĖRYKLA
 galvijams, gyvūnams.**

Apvali, cinkuota, 12 maitinimo vietų.
 Skersmuo 2,30 m, aukštis 120 cm.

Tel.: 87 5201003, 696 024 285

KOMPOSTO DĖŽĖ.

Laikoma prie namų, kvadratinė.
 Solidi konstrukcija.
 Aukštis 136 cm, plotis 144 cm.

Kaina 900 zl.

Tel. 87 5201003